

היכן אומרת לקדושת היום

תניא [רב] אומ' אומרת עם מלכיות'

מה מציינו בכל מקום בברייתא אף כאן בברייתא

ורבן שמעון בן גמליאל אומר עם זכרונות אור'יה'

(30) מה מציינו בכל מקום באמצע אף כאן באמצע'

וכשנשעו ראש השנה בארשה ירד ר' יוחנן בן ברוקה ועשה כר' יוחנן בר נורי

אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לא היו ביננו עושיין כו'¹²

ליום שני ירד [ר']¹³ חנניה בנן של' יוסי הגלילי ועשה כר' עקיבה'

אמר לו רבן שמעון בן גמליאל כך היו נוהגין ביננו כו'¹²

(35) למימרא דרבן שמעון בן גמליאל כר' עקיבה סבירא ליה'

ור' עקיבה אמר מלכיות עם קדושת היום אמר לה'

ורבן שמעון בן גמליאל סבר (עם קדושת היום את' להי') [קדושת היום בחדי זכרונות את'

אמר ר' זורא לומר שתקעו ל' למלכות

ליום שני מכלל דעבודה לא לול: ליום שני ל' שנה הבאה: > (40) > והאמ' רב [חננא] אמר ר' 16 מימות עזרא ואילך לא מציינו אלול מעובר' <

אלא אמר רב חסדא ליום שני ל' שנה הבאה:

סוגיא י"א - מדור הטקסט על פי כ"ה (ר"ה: ל"ב ע"א למעלה)

מתני' סוד זרכות אויב אבות רג' בודות וקדושת השם'

וכולל מלכיות עמס [ז] אינו חוקע' קדושת היום וחוקע' זכרונות וחוקע'

שופרות וחוקע' ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים' דברי ר' יוחנן בר נורי'

אמר לו ר' עקיבה אם אינו חוקע' למלכיות למה הוא מזכיר

(אלא אומר אבות וגבורות וקדושת השם

וכולל מלכיות עם קדושת השם² וחוקע'

זכרונות וחוקע' שופרות וחוקע' ואומר עבודה והודיה וברכת כהנים:

גמ' למה הוא מזכיר' רחמנא אמר אזכר'

אלא למה הוא³ מזכיר עשר הזאיל זאשתני אשתני'

(1) > חזר רבנן מנין (שמזכירין) [שאומריין]⁴ אבות שנ' חבו לה' בני אליס'

מנין שאומריין גבורות שנ' חבו לה' כבוד ועוז'

ומנין שאומריין קדושות שנ' חבו לה' כבוד (ועוז) [שמור] 5 והשחזר: לה' בהזרת קדש: >

ומנין שאומריין מלכיות זכרונות ושופרות'

תניא ר' אליעזר אומר שבתון זכרון חרועת מקרא קדש'

(1) שבתון זר קדושת (השם) [היום]⁵ זכרון אלן זכרונות'

חרועת אלן שופרות' מקרא קדש' קדושתו בעשיית כלל מלא' בה'

אמר לו ר' עקיבה ובי' מפני מה לא נאמר שבתון שבת'

שהרי פגע בשביתת חמלה⁹ אלא שבתון' קדושתו בעשיית מלאכה'

זכרון' אלן זכרונות' חרועת אלן שופרות' מקרא קדש' זו קדושת (השם) [היום]⁶:

(2) ומנין שאומריין מלכיות

תניא ר' אומר אני ה' אלהיכם' בחיפוש השביעי'

ר' יוסי בר ר' יהודה אומר אינו צדין

הרי הוא אומר והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם'

שאיין ת"ל אני ה' אלהיכם [ומה ת"ל אני ה' אלהיכם]¹⁰

(25) זה בנה אב שכל מקום שנאמר זכרונות יהיה מלכיות'

מסורת ת"ס

- שורה 1] ירושלמי ברכות, סוף פרק ו', ה' ע"ג; ירושלמי ר"ה ד'י', נ"ט ע"ד.
- שורות 7-] ספרא אמור, פרשה י"א, מתח' ווייט, זף ק"א, ע"ג-ע"ד = ספרא כ"א, ע"א, ע"א תנ"א = ספרא כ"ב, ע"א 188.
- שורה 9] הו"איל ואשתני אשתני: ר"ה כ"ו ע"א; ב"ב ס"ו ע"א = מנחות ל' ע"א; מנחות ע"א ע"א ע"ב (3); בכורות מ"ב ע"ב (4); והשו"ה הו"ק י"ז ע"א וטוהדרין ק"ב ע"ב.
- שורות 10-12] מגילה י"ז ע"ב. הפסוקים: מהיליט כ"ט:א-ב.
- שורות 13-21] עיין ירושלמי ר"ה ג'ה', נ"ח ע"ד.
- שורה 14] ויקרא כ"ג:כ"ד.
- שורות 14-19] ספרא שם. חוטפת ר"ה ב'י', ל"ב ע"א 315-316, שורות 39-44.
- שורות 15-19] עיין ירוש' ר"ה ג'ה', נ"ח ע"ד.
- שורות 20-25] ספרא שם; ועיין ספרי במדבר, פיסקא ע"ז, ע"א 71, שורה 16 ואילך.
- שורה 21] ויקרא כ"ג:כ"ד, כ"ד.
- שורות 23-24] במדבר י"י:י.
- שורות 27-34] ספרא שם, כ"א, ע"א תנ"א-תנ"ב = כ"ב, ע"א 188-189 (השמות מוחלפים); חוטפת שם, הלכה י"א, שורות 45-52 (השמות מוחלפים); ירושלמי ר"ה ד'י', נ"ט ע"ג (בסדר הפוך: המעשה, רשב"ג, רנ"י).
- שורות 31-34] המקומות הנ"ל; ירושלמי ר"ה ג'א', נ"ח ע"ג; שבועות י"ב:י, ל"ט ע"ב-ע"ג; נדרים ר"ה ג', ט' ע"א; סנהדרין א"ב, י"ח סוף ע"ד.
- שורות 39-41] עיין במקומות בירושלמי בציורן הקודם.
- שורה 40] ר"ה י"ט ע"ב, ביצה ו' ע"א, ביצה כ"ב ע"ב.

תערוך למזור חקטס

- 1. כ' יואני" בכל שאר הנוסחים. הו"י כנראה נשטע בטעות.
- 2. יש שתי מסורות לגבי מילה זאת - עיין היטב בשה"ג ובמדור הנוסח והלשון.
- 3. יתכן שזאת אשגרה משורה 8 ולכן הוספו רשע קווי מחיקה מעל החיבה ובאמת יהו"א חסר בהרבה נוסחים - עיין בשה"ג.
- 4. כד "שאומו"י" בשינויים קלים בכל שאר כה"ג, ג"5, ל' אצל שנים עשר גאוניס וראשונים, ובשנים עשר נוסחים של המקבילה במגילה י"ז ע"ב. "שמוכירי" הוכנס ע"י אשגרה משורות 8-9: מוכיר, אזכר, מוכיר.
- 5. זאת אשגרה וודאית משורה 11, וכך קרה במחזורי ששור דף קמ"ח ע"א ומצטט רק את סוף הבר'יחא: "ומנין שאומר קדושה השם שני הכו לה' כבוד ועוז". בכל שאר הנוסחים של ר"ה ומגילה כחוב כהוגן "כבוד שמו".
- 6. בניגוד לגירסת ע"י הערה 2, לגירסת זאת אין אור וריע והיא אינה מובנת כלל וכלל ולכן תיקנה אותה על פי שאר הנוסחים. אולם יתכן שהיא נוצרה בעקבות הגירסת הזאת. לשיבושים מעין זה הו"ה מדור הנוסח והלשון, הערה 51.
- 7. אין לגירסת "כל" את וריע ושם המילה נובעת מתמשד מקרא: "שבחו וזכרו חרונה וקרא קזש. בל מלאכה עבדה וכו'".
- 8. גם לגירסת זאת אין אור וריע.
- 9. יש שתי מסורות שונות של ביטוי זה - עיין היטב בשה"ג ובמדור הנוסח והלשון.
- 10. ביטוי זה נשטע כנראה ע"י הזמנות ובלעזי הסגנון לקוי - עיין בשה"ג.
- 11. ט"ס והגמתי ע"פ רוב הנוסחים - עיין בשה"ג.
- 12. ביטוי זה מנומגם אבל קשה לחקני מחמת ריבוי הגרסאות - עיין בשה"ג ובמדור זוטם והלשון.
- 13. ט"ס ותקנת ע"פ כל ב"י, ג'1, ג'2, ר"ה, עיטור ד"ר, וכל המקבילות. חסר רק בעיטור כ"א וכו'ב.
- 14. ט"ס ותקנת ע"פ ג'5 - עיין בשה"ג ובמדור הנוסח והלשון.
- 15. ע"ס ותקנת ע"פ כה"י מר הגניזה - עיין בשה"ג.
- 16. הכוונה לרב - עיין בשה"ג ובמדור הנוסח והלשון.

שורה 2] וכולל מלכיות עמם

(א) חסר: עיטור ד"ר - עיטור ד"ר

(ב) עמם: ק, לו, פס, מל, נ; ת עיטור: ספרא כ"א וכו"ב

עמון: מב, ד, ט, ל, א, ו, ט - מג, 8 ויף נ"ב, כ"ט, ד"ר

עמיהו: ג 5

עמיהו: פ, פ, 19 ג 9

(ג) עמה: פפ - רי"ף כ"א, כ"ל, כ"ט; דרשה וט"ה; עיטור כ"א

(ד) עם קדושת חסם: פפ - רי"ף כ"א, כ"ל, כ"ט; דרשה וט"ה; עיטור כ"א

עם קדושת חסם: פפ - רי"ף כ"א, כ"ל, כ"ט; דרשה וט"ה; עיטור כ"א

עם קדושת חסם: פפ - רי"ף כ"א, כ"ל, כ"ט; דרשה וט"ה; עיטור כ"א

שורה 2] קדושת היום וחוקע 10

(א) קדוש' היום וחוקע: ט

קדושת היום וחוקע: פ, לו, פס, מל, נ; ה, מב, ד, ט, ל, א, פפ

קדושת היום וחוקע: פק

קדושת היום וחוקע: פק

- ספרא כ"א וכו"ב, יק, 11 מג, 8 רי"ף; דרשה וט"ה; עיטור

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

כ"א, חזקת חסם וחוקע: פק - ספרא כ"א וכו"ב, 368; רי"ף, שבה"ק 271, זוטא

סוגיא י"א - שינויי גיטא

ת"ח 1] וקדושת חסם

וקדושת חסם: ק, פ, לו, פס, מל, נ; ה, מב, ד, ט, ל, א, ו, פפ

- יל בסוף הפרק ובסוף ברכות פרק ד'; 20 גאונים וראשונים

וקדושת חסם: ט - חזקת חסם 368

וקדושת חסם: ג 1

וקדושת חסם: פפ - ספרא כ"א; ט"ד 67

וקדושת חסם: פפ - ה"פ ג 6

וקדושת חסם: פפ - ספרא כ"א; ט"ד 67

ז 2, 4, 6, 13, 20, 25, 27, 36, 38] מלכיות...למלכיות⁴

ולכיות] ק, פ, פס⁴ בשורות 2, 4, 6 ובמסנה הבאה בסוגיא י"ב; ג' בשורה 6

- עמר בשורה 2, ספרא כ"א בשורות 2, 4, 6

ולכיות] - רי"ף, 5 הפרוט

ולכיות] - שאילוא קצ"ג כ"א בשורה 6; ⁷ ומאודות בשורה 6

קיצור הגדרות הירושלמי, עמ' 398 בחוב בטעות "וקדושת היום"

השנה שדור ראב"ד עמ' רי"ב לשורה 6: "עם קדושות היום" והשנה שה"ג ומדור

והלשון לשורה 12.

וקדושת חסם: פפ - ספרא כ"א בשורות 2, 4, 6

י"ב הנחמדים בחוב "מלכיות". אנו האגנו רק את הגרסאות עם נפקא מינה לשריית.

ז' בשורה 4 בחוב מלכיות בשו"א.

ע שדה מחוד עשרים פעם שהמילה מופיעה בסוגיות י"א-י"ז. פעם אחת בלבד

מלכיות.

מ' רט"ו בשו"א העוסקה בסוגיא י"ד.

ד' מירסקי, דבריט, עמ' קס"ז. בכ"י רי', כ' שם: מלכיות.

שורה 6 וכולל מלכיות עם קדושת השם וחוקע

א) זסד: - שאילמת קצ"ג כ"י, כ"ז: ח"ט, ראו א;

ב) עימתם - וע"ג ק"ה כ"י א 13%; רמב"ם ג' ז' 17%

ג) עם קדושי' השם: מ - ה"פ 6% - ה"ג ד"י 18%

ד) עמתו עם קדושת השם: ה - ה"ג ד"ב, ז"ר, כ"י: רע"ג ק"ה כ"י ט', ז"ב

ה) [.....] הינוט: ג - ז"ב; רמב"ם 1922; או"ז 19; ר"ז 20, תנ"א

ו) עמדתו עם קדושת השם: ז - עיטור ד"ר 21

ז) עם קדושי' הינוט: נ; ו - ע"ש

ח) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

ט) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

י) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יא) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יב) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יג) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יד) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יז) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יח) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

יט) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כ) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כא) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כב) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כג) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כד) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כה) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כו) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כז) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כח) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

כט) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

ל) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

מ) עם קדושת הינוט: נ; ו - ע"ש

ורוח 3 - 4] זכרי' יזחנן בן יזחנן בן יזחנן

א) יזחנן בן נורדי / ר' עקיבה: קי, פי, לוי, פס, מל, פק; ח, מב - ספרא כ"א

ב) יזחנן בן נורדי / ר' עקיבא: ט, ל, א

ג) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: י, ו - ספרא כ"ב

ד) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ה) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ו) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ז) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ח) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ט) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

י) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יא) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יב) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יג) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יד) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יז) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יח) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

יט) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כ) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כא) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כב) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כג) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כד) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כה) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כו) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כז) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כח) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

כט) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

ל) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

מ) יזחנן בן נורדי / ר' עקי: יג

שורה 8] וחסנא אמו אדנ:

(א) אדנ: ג 5, ג 22, ה 27

עמד

אדנ

(ב) אדנ: ל

(ג) אדנ: ט

דמב"ג 26

(ד) אדנ: א

(ה) אדנ: מ

23. זכנ בשנינו קליס בשאז הדפוסים.

24. מ"ד פרופ' שמא פרידמן מציע שהחיבה הזו קשה למנוח ולכן ניקודה כדי לפרשה והוא פירש: "ואז"כ טיים את התפללה. על חילופי ש - ס ראה ווייס, משפט, עמ' 85; אפשטיינר, מברא, עמ' 1233-1234; טגל, GRAMMAR עמ' 44; פוקס, סוכה, עמ' 259; והשווה גם קארד, עמ' 79-80.

25. בנוסחים אלה אין כאן פיסוקא כי המשנה השלימה מופיעה במקומה מיד לפני סוגיא י"א. וצ"ע למה ב-ג 21 ו-ד יש פיסוקא אדנ לאח משנה שלמה במקומה.

26. בהשגחת לטפן מצורה, מהד' שעוועל, ירושלים, חשמ"א, עמ' ה'.

27. כך לפחות ער דפוס אמסטרדם ת"ד. אבל בדפוס ווילנא: "אדנ" ואלו זה "אדנ" ע"פ רש"י הנוספ.

28. כך בשלשה כ"ג. בכ"ט שש מילים נשמטו ע"י הדומות. בכל הדפוסים: "אדנ", ואלו משם "הדנ" דפוסית התלמוד המאוחרים.

שורה 7] וברכת כהנים

(א) וברכת כהנים: ק, פ, ל, פ, ט, מ, ש 23, ט, ל, א, ו

- ספרא, יק"ו; שאילתא קצ"ג, רעג ק"ח, ראן, ה"ג ז"י, ד"ן, ורכ"י;

מג"ב; רי"ף, מ"ח, דרשה רמ"ה, טור חקפ"ז 21א מאורוח; מחז"ן, ס"ד 67,

ראב"ן, ראבי"ה, רוקח, אר"ז, רא"ש, אגודת; שבתי"ק 271, רי"ז, זוטא.

וברכת הַכֹּהֲנִים: מ

- ה"פ

(ב) וברכת כהנים ושיים: נ

וברכת הַכֹּהֲנִים וְשֵׁימָם: ג 24

וברכת כהנים ושיים שלום: - ה"ג ד"ב; ר"ח; עיטור

לפני שורה 8] [פיסקא]

(א) חסד: ג 5, ה 25

(ב) אם אינו חוקק למלכיות למה הוא מזכיר: - דמב"ג 26

(ג) גמר' למה הוא מזכיר: קב

(ד) גמ' אמ' לו [..] בא אמ אינו [לכיות למה הוא מזכיר: ג 21

גמ אמ לו רבי עקיבא אם אינו חוקק למלכיות למה הוא מזכיר: ש

(ד) סדר ברכות או' אבות וכו': י

(ה) סדר ברכות כו' "אם אינו חוקק למלכיות למה הוא מזכיר": מ

(ו) מתני' סדר ברכות או' אבות כו': ל

מתני' סדר ברכות אומ' אבות וגבורות": ט

(ז) מתני' סדר ברכות אומ' אבות וגבורות וכו' "אם לו ר' עקיבא

אם אינו חוקק למלכיות למה הוא מזכיר: טב

(ח) מתני' "סדר ברכות אומ' אבות וגבו' וכו' "אמ' מר

אם אינו חוקק למלכיות למה הוא מזכיר: א

שורה 18] שהרי פגע בשבימה חמלה

א) שבו פתח הכה' חמ"י: ו

שבו פתח הכתוב חמילה: ו

ב) שהרי בר >פתח< הכתו' חמלה: מב

ג) שהרי פתח >בו< וכת' חמילה: ג¹

שהרי פתח בו הכה' חמלה²: ט

שהרי פתח בו הכה חמילה: ל

שהרי פתח בו הכתוב החלה: א

שהרי פתח בו הכתו' חמלה: ט

ד) שהרי פגע בשבימה חמלה: ת

[...] פגע בשבימה חמילה: ג⁵

>ויש אה' שהרי פגע בשבימה חמילה: ג¹

ה) שכר הוא פותח בשבימה ראשון:

שכר הוא פותח בשבית' ראשון:

ו) שכר הוא פוגע בשבימה ראשון:

שכבר הוא פוגע בשביתו[#] ראשון:

שורה 21] בתודש השביעי

א) חסר: 50 ג, מ, ו

ב) בתודש: מ, מב, ס

בתודש

ג) ובתודש: ז

ד) ובתויב בתודש : ע, ה

>ובתוי' ובתודש< : מב

ובתוי' גי'יה ובתודש : א

ה) ושמיד ליה בתודש

מסופק] [...]: ג⁵

ג. 50. כלומר, שהי המילים חסרות.

שורה 14] תניא

א) חסד: ד

ב) תניי: ו

תניא: ג²², מ, ט, ה, ל - עייניד: שבת"ק 273

ג) ותניא: א 250

ד) ותניא: ר"ה

ה) כדתניא: מ

מסופק] [...]: ג¹, ג⁵

ראו שה"ג לשורה 13 - וזאת בלי ספק העתקה מטפרא

א. 50. אבל לא כל משפט שם שונה - ראו שה"ג לשורה 13 - ראו לעיל בשה"ג.

כפי שהודגשו לעיל בתערה 11.

250. וי"ו הוזיבו נונע מתחומפת בכ"א בשורה 13 - ראו לעיל בשה"ג.

שורה 25 זה בנה אב

(א) זה בנה אב : ג 5, ג 22, ט, ד, ס, ל, א, ו, מ - ה"פ ג 6, ה"ג ד"ב ז"י ורכי"ו;

ר"ת: גז"א; רשה רי"ט, אוצר; ראו"ו, סדור ראב"ן רי"ב, מחז"ו,

ט"ו 67, יק חרמ"ה; שבתל"ק 273

(ב) זה בנין אב : מב - ה"פ, ה"ג ד"י; מנ לויקרא חרמ"ח ומג

לכמדבר קמ"ג, עמר; פיה"מ, רמב"ו לויקרא 53א

- ספרא כ"א וכו"ב : זה בנין אב;

- ראו; סח"א רי"ד : זה בנין אב;

שורה 25 [שנאמר וכוונות יהיה מלכיות]

(א) זכרון : זכרון - ראו"ו

(ב) זכרון : ג 5

זכרונות : ט, ד, ס, ל, א, ו, מ - ר"ח; אוצר; סדור ראב"ן רי"ב, סח"א

רי"ד; שבתל"ק 273; ספרא = מג ויקרא חרמ"ח = דרשה רי"ט = רמב"ו לויקרא 53א

(ג) זכרונות ושפורות: מב - פיה"מ; מ"ג לכמדבר קמ"ג, עמר בשם פ-ה"מ

זכרונות' ושפורות: א

(ד) מלכיות יהוא הזכרת השם עמהו - ה"פ

מלכיות יהיה הזכרת השם עימהם - ה"פ ג 6

מלכיות יהו הזכרונות# השם עמהם - ראו

מלכיות וזכרונות# יהיה הזכרת שם עמהם- ה"ג ד"ב

מלכיות יהיה הזכרת השם עמהם - ה"ג ד"י

מלכיות יהו הזכרת השם עמהו - ה"ג ד"ו ורכי"ו

מלכיות יהו אזכרת השם עמהם - מחז"ו = טו 67

(ה) אני ה' אלהיכם מלכיות - יק חרמ"ה

54. אולם במקורות אלה הומשך שונה: "זיכרונות או סומך לה את המלכיות" וכוונות.

[2] השביעי

ז' ט, ו

שביעי: ג 5, ט, מב, ט, ל - ספרא כ"א וכו"ב = פ"ו ויקרא חרמ"ח; סדור

ראב"ן רי"ב, סח"א רי"ד

ז' : ע, ה

[...] אלו מלכיות : ג

שביעי אלי מלכיות: א

שביעי למלכיות:

שביעי זו מלכות: ד

זו מלכות: _____

[24] [ומה ת"ל אני ה' אלהיכם]⁵¹

טו, ט, ל, ל

- ספרא כ"א וכו"ב 52; מג לכמדבר

קמ"ג(?): יק חרמ"ח, מחז"ו, סדור ראב"ן רי"ב, סח"א רי"ד

מה ה"ל אני ה' אלהיכם: ט, מ - ה"ג ד"ו ורכי"ו; עזרא

מה ת"ל לוי אני ה' אלהיכם: ג 5 - ה"פ ג 6

ומה ת"ל אני ה' אלהיכם: א, ו - ראו, ה"ג ד"ב וד"י; ר"ח א: 53 דרשה רי"ט,

רמב"ו לויקרא: 53א ראב"ן, ט"ו 67; שבתל"ק 273

ומה ת"ל לוי אני ה' אלהיכם: ג

ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם: ד

לא נרשמו שינויים בשמות הקדושה.

בכ"ט ובספרא כ"א ג' גם החזי השני של שורה 24 נשמט ע"י הודעות.

ר"ח מפרש: "גלמח עור כתב אני ה' אלהיכם".

א. מהו' שעודועל, חלק ב', ירושלמי, חט"ז, עט' קנ"ב.

שורה 31] וכשקדשו ראש השנה באושה
- ר"ה 257

(א) וכשקדשו השנה באושה:
(ב) וכשקדשו ראש השנה באושה: ח
וכשקדשו ראש ה[.....]: ג 22

(ג) וכשקדשו את השנה באושה: ג 5
- ספרא = יק תרמ"ה;
- חוטפתא כ"י 80

וכשקדשו את השנה באושה: ו
- יל כאן ולעיל ג' א' וכשבועינה, נדיריט,
וסנהזרין; ין בשבועינה

(ד) וכשקדשו כ"ד ראש השנה באושה: מב
וכשקדשו כ"ד ראש השנה באושה: מ
וכשקדשו^ה כ"ד ראש השנה באושה: א
וכשקדשו כ"י דין ראש השנה באושה: ו

וכשקדשו כ"ד דין ראש השנה באושה: ס
וכשקדשו כ"ה-דין ראש השנה באושה: ל
וכשקדשו כ"ה דין ראש השנה באושה: ג¹
(ה) וכשקדשו כ"ה דין את השנה באושה: ד

א. 57. רק בכ"י וד"ר. בכ"י א וכ"ל דברי חסריט.
ב. 57. לסנהזרין י"ג ע"ב. זהו ציטוט של הידועותי, לא של הפבלי.
ג. 58. ט"ס כנראה ע"י אשגרה משורה 17.
ד. 59. ט"ס כפי שמזכיר מד"ר וכ"י א.
ה. 60. בחוטפתא כ"י א חסרות כמה שורות ע"י ט"ס.

(א) מלכיות: ח

(ב) מלכיות עמה: מב, ד, ט, ל, א, ט - ר"ה: מג במדבר קט"ג; פיח"ט, אוצר; סדור ראב"ן ד"י
מלכיות עימה: ג, 5, 1

מלכיות עמה: ג, 1 - ראב"ן, סח"א רי"ד; טבת"ק 273

(ג) ורה [27] [ורכי]

(ד) חסד: ח

(ה) רבי: ג, 5, 1

ר' : מב, 58, א, יו"ט, מ - ספרא כ"י א"י
- ספרא כ"י א"י
ר"ה: עיסור ר"ד וכ"י א; יק תרמ"ה

(ו) ר' עקיבא: 58

(ז) ר' נתן: עיסור כ"י ג

רה [27] אומרה עם מלכיות

(ח) אומרה עם מלכיות: ח

אומרה עם המלכיות:

עם מלכיות אמה: 57

עם מלכיות אומרה: ג, 5, מב

עם מלכיות אומ' : ל

עם מלכיות אומרו : ל

עם המלכיות אומרה: ד, א, מ - עיסור כ"י א; א"י

עם המלכיות אומ' : ס

במלכיות אומ' : ל

[.....] מלכיות הוא אומרה: ג 22

לא נרשמו הנוסחים שגורסים את כל המשפט בסדר השונה מכ"י - וזהו ש"ג לטורה
"זכרון" , גירסת ר"י

בנוסחים אלה סדר המאמרים של רבי ורשב"ג הפוך.

משפט זה נמצא בגליון בכתב בינרוני והוא יצא כנראה מידי הסופר הראשי - השוה
ורה 74 להלן. הוא נשמט בין הומויות: אומרה-אומרה.

שורה 31] ירד ר' יוחנן בן ברוקה...

א) בן ברוקה : ג'5, ת - ספרא כ"א: יק חרמ"ה; מוספמא כ"ו, כ"ל, ו"ד; יל כאו ולעיל ג'א' ונשביעיה נדרים ומנהדרין ; יו בשביעיה: ר"ת 257

בן ברוקה: ג'22

בן נורי#: - מוספמא כ"א 62

ב) בן ברוקה לפני ר'ש"ב'ג' א:

בן ברוקה לפני ר'ש"ב'ג' ו

בן ברוקה לפני ר'שב"ג מ:

בן ברוקה לפני רבן שמע' בן גמליא': ל

בן ברוקה לפני רבן שמע' בן גמל': ג'1

בן ברוקה לפני רבן שמעון בן גמליאל: ט, ס

בן ברוקה לפני רבן שמעון בן גמליאל: ד

שורה 31] ועשה ב' יוחנן בן נורי

א) ועש' כ"א:

ועשה כ"ו: ג'5, ת, ט, ל, ו, ט

ועשה כ"ב: ד

ב) ועשה מעשה כ"ו: ג'22

ג) או' כדברי רבי: - יל לעיל ג'א:

אמ' כדברי ר': - יל בשביעיה: יק חרמ"ה

אמ' כדברי ר'#: - יו בשביעיה

ואמ' כדברי ר': - מוספמא כ"א, כ"ו, כ"ל; יל כאו בנדרים ובמנהדרין

ואמר כדברי ר': - ספרא כ"א: מוספמא ד"ו; ר"ח לסנהדרין י"ג ע"ב

שם נחולפו שני השמות: "ירד ר' יוחנן בן ברוקה" ו"אמ' כדברי ר' יוחנן בן ברוקה". לשיבוש זה חשבה לחלו סוגיא י"ג, מדור המנוחה והלשון, שורה 10.

שורה 31] ירד ר' יוחנן בן ברוקה

א) ירד ר' יוחנן: ג'1

ירד ר' יוחנן: ל

ירד ר' יוחנן: ג'5, ת, ט, א, ו, ט - היחסים השלם עמ' 41, טור ב'

ירד רבי יוחנן: ד

מוספמא כ"א - מוספמא כ"א: יוחנן:

מוספמא כ"ו - ביום הראשון עבר ר' יוחנן:

מוספמא ד"ר - ביום הראשון עבר רבי יוחנן:

יק חרמ"ה - ביום הראשון עבר ר' יוחנן:

מוספמא כ"ל - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ירד ר' יוחנן: ג'א' - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ספרא כ"ב - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ירד בשביעיה - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ספרא כ"א - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

יל שביעיה - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

יל סנהדרין - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ירד נדרים - ביום הראשון עבר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן

ר"ת 257 - עבר ר' ישמעאל ב' יוחנן

שם זה קרוי בכ"י ג'22.

שם כפי שמרכיח מתקבל לית בריושלמי המוצגות כאן.

שורה 32] לא היו ביבנה עושיין כו

(א) לא היו ביבנה עושיין כו: ח

(ב) לא היו נוהגין ביבנה כו: ג¹, מב

לא היו נוהגין ביבנה כו: ג⁵

(ג) לא היו נוהגין כו ביבנה: ש⁶³, ט, ל, א

(ד) לא הציגו נוהגין כו ביבנה:

- ספרא כ"א: חוספתא: יל כאן ולעיל ג"א' ובשביעית, נודרים, וטנהדרין

- יו בשביעית לא הציגו נוהגין ביבנה#

- רש"י, 65 לא כד היו נוהגין ביבנה: ו, מ, קכ"ג

- ספרא כ"ג⁶⁶: (ו) חסו#:

מסופק) [...]. היו נוהגין [...] ג²²

שורה 34] כד היו נוהגין ביבנה כו

הן) כד היו נוהגין ביבנה: ג¹, מב, ד, ט, ל, א, ו, מ - חוספתא כ"א: יק חומ"ה

בן) כד היו נוהגין ביבנה כו: ח

כד היו נוהגין ביבנה כו: ג⁵

(ז) _____ היו [...] כד: ג²²

- ספרא כ"א: (ח) כד הציגו נוהגים ביבנה:

- חוספתא כ"ד: יל כאן ובטנהדרין, יו בשביעית

- ספרא כ"ב: חוספתא כ"א: (ט) כו הציגו נוהגים ביבנה:

- יל לעיל ג"א', בשביעית, ובנדרים כו הציגו נוהגין ביבנה:

63. וכד בכל הדפוסים עד אמסטרדם חזי מדפי קב, קראקא ג', ולובלין ג'.

64. וכד בדפי קראקא ג' ולובלין ג'.

65. כד בשלשה כ"י ונדפוסים. בכ"י בשערות: לא כד נוהגין ביבנה.

66. בספרא כ"ב משפט זה נשמט ע"י הדומת.

ה' 33] ועשה כר' עקיבא

ועש' כר': ו

ועשה כר': ג⁵, מ, מב, ט, ל, א, מ - ר"ח: עיטור

ועשה כרבי: ד

ועשה מעשה כר': ג¹, ג²²

- יק חומ"ה ואמ' כדב"ד:

- חוספתא כ"ו, כ"ל: יל כאן ואמ' כדב"ד ר':

ולעיל ג"א' ובנדרים

- ספרא כ"א: חוספתא ד"ר ואמר כדב"ד ר':

- יל בשביעית אמ' כדב"ד ר':

- יו בשביעית אמר כדב"ד ר':

- ספרא כ"ב: חוספתא כ"א: יל בטנהדרין ואמ' כר"ע:

- ר"ח 257

שורה 36] מלכיות עם קדושת היום אמר להי'

א) מלכיות עם קדושת היום א' להו: ל, ו

מלכיות עם קדושת היום אמ' להו: ט, א

מלכיות עם קדושי' היום אמ' להו: ט

מלכיות עם קדושת היום אמר להו: ד

מלכיות עם קדושת היום אמר' להו: קב

א) מלכיות עם קדושת היום אמר להי: ג, ה

ב) מלכיות עם קדושת היום הוא אומרה: ג

ג) קדושת היום עם מלכיות הוא או': ל

[...שח היום עם מלכיות הוא אומ].ג:22

שורה 37] ...טבר (עם קדושת היום אמ' להי') [קדושת היום בהזי זכרונות אמ' לה]

א) קדושת היי' עם הזכרונות אמ' להו: א

קדושת היום עם הזכרונות אמ' להו: טב, סכ, ל*

קדושת היום עם הזכרונות אמר להו: ש, ל

קדו' היום עם הזכרונות קא' להו: ו

קדושתו* היום עם הזכרונות אמ' להו: ט

אמר לה: עמ-72

ב) אומר קדושת היום עם הזכרונות אמר להו: טב

ג) טבר קדושת היום בהזי זכרונות אמ' לה: ג

ג) (טבר עם קדושת היום אמ' להי: ה

ד) א' עים זכרונות הוא אומ' : ג, 22

ה) א' קדושת היום עם הזכרונות הוא אומרה: ג

ה) א' באמצע הוא אומרה: ל

68. בכי"ט השמות ר"ע זריב"נ מוחלפים לאורך כל הסוגיא - ראה ש"ג לשרות 3-4 ומדור הנחת והלשון לשם יחד עם הערה 30.

69. ל:י: אומ'

70. יש פסיק לאחר "הזכרונות" ואת"כ כתוב "אמ' להו ר' זירא". זהו שיבוש.

71. יש מספר קיצורים בדפוסים האחרים.

שורה 33] ירד [ר'] חנניה

א) חנניה: ג, ה, 57ל - ר"ח: עיטור כי"א: ספוא כי"א: חוספתא כי"א וד"ר;

יר כאן ובשבעינית, נדדים, וסנהדרין: יד בשבעיני

חנני: ו - יק חרמ"ה

ב) חנניה: טב - חוספתא כי"ל: יל לעיל ג, א, ר"ח 257

חנינא: ג, 22, 67ל, ט, 67א, מ - עיטור כי"ב: חוספתא כי"ו

חנינ': קב

שורה 35] למימרא דרבנן שטעון בן גמליאל בר' עקיבה סבירא ליה'

א) למימ'... סבירא... : ו

למימ'... סבירא ליה: ט

למימ'... סבירא ליה: ג, ב

ב) מי סבר לה רבנן שמ' בר גמליאל בר' עקיבה: ג, 22

שורה 36] זר' עקיבה אמר'...

א) וזה ר' עקיבה: טב

וזה ר' עקיבא: ט, א

וזה ר' יוחנן בן נורי: ט, 68

ב) וזה ר' עקי' : ו

והאמ' ר' עקיב': ג, 5

וזה אמר רבי עקיבא : ד

ג) וזה ר' עקיב אמ' 69: ל

וזה ר' עקיבא אמ': ג, ו

ד) זר' עקיבה אמר: ט

ה) זחניא ר' ע[...]: ג, 22

67. וכך שוב בשורה 39 בנוסחים אלה - ראה ש"ג להלן.

שורה 40] (חונא) [חונא]

- א) חנינא: ס, א, קב
- ב) חנינא: מב, ד, ר, מ
- ג) חננא: ג, 22, 5, 22, ל
- ד) חונא: #75

שורה 40] אמר ר'

א) חסד: ד, ס, א

ב) א"ר: ג, 22, ר, מ

אמ' ר': ג, 5, מב, ל

אמר ר': ח

ג) א' רבי: ג

ד) אמר רב: ד

- עמ"ד: ב"ח

75. ט"ס כפי שטרוח מכל שאר הנוסחים וצ"ל "חונא" כמו גירסא ג'. וקשה קארה עמ' 15 לחילופי ג' - ג' בכ"י הימניים. במקבילה בר"ה י"ט ע"ב כתוב בג' 14 ספק "חונא" ספק "חונא" ומעליו חוגה "חנינה" גם בכ"י גטינגן 3 של המקבילה בביצה כ"ב ע"ב כתוב "חונא" (= חונא = חננא) במעות למרות שמקבילה בדף ר' ע"א שם כתוב "חנינא" כהוגר.

ס, ל, א, ר, מ

מאי ליזם שני ירד: מ
 מאי ליזם שני ירד: מ
 מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ
 מאי ליזם שני ירד: מ
 מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

מאי ליזם שני ירד: מ

ד"ר 41] אלא אמר רב חסדא ליוסם שני לשנה הבאה:

א' רב חיסדא מאי שני: ג 22

_____ רב חסדא מאי לשני: _____

א"ר חסדא מאי לשני: _____ עמד

אלא אמ' רב חסדא מאי שני: ט

אלא א' רב חסדא מאי לשני: ו

אלא אמ' רב חסדא מאי לר' יוסם: 76 ולשני: ל

אמ' רב חיסדא מאי יוסם שני: ג 5

ליוסם

א' רב חסדא מאי לשוסם: ג 77 השני: ו 1

אמ' רב חסדא מאי ליוסם שני: ט

_____ מאי ליוסם שני: מב

(אמר רב חסדא מאי שני ליוסם שני: ש 78

מאי שני אמ' רב חסדא: א

מאי שני אמ' רב חסדא: ל*

אלא אמר רב חסדא ליוסם שני: ח

ע"ר הסופר קפצה אחרונה ל"ר יוסם הגלילי" (טורה 33).

המיקור נכתב בין השיטין, כנראה ע"י הסופר הראשי.

וכך בשינויים קלים בכל הדפוסים עד אמסטרדם וגם בדפ' ווילנא.

10ג

על 1

10פ

החוק

נאמר

אסור

ארוך

סוס 7

סוס 1

10-391

שנאמר

ד) הרבה ש"ג מרובזים בשורות אלה - סימן מונחק לחומר מאוחר.⁴

ה) ויש עוד דמו בסוגי' שלני שהודשות הללו אמטכותו הן. הרי לפני מברייחות של זכרונות ושופרות (שורות 13-19) ומלכיות (שורות 20-25) מונחא החילחה של ברייחא ממס' מגילה "מנין לאבות...מנין לגבורות...מנין לקדושת ה'..." המתפשט אמטכותו במורה לכרכות העמידה של חז"ל. כיצד, זמן חיבורו המדויק של השטר'ע לא ברור ולכן רבו המסורות בענין זה.⁵ אולם ברור למלומדי ששמוע' מוקן בתקופת בית שני או לאחריה. המשב"ץ בהירושין כאן כבר המהין ברוזין בין שהי' הברייתות בסוגייחתי המהפשות אמטכותו לכרכות השונות. ראשית כל הוא קובע ששד"ן הן מדרבנן (ע"פ דף ל"ד ע"ב) ושהפסוקים כאן הם אמטכות בעלמא. אחר כך הוא מוסיף: "חדע דבגמרא נמי אמרינן 'מנין שאומרים אבות שנאמר הבן לה' בני אלים וכי"י ואין טפק דאמטכות בעלמא הוא זוא עיקר תפילה ותיקונ(א)ן] מדרבנן הוא וכנגד המידין תקינן".

ו) לכסף, אף תירוצו של חתם דחוק למדי ורחוק מפשוטה של משנה. נמה חכמים כבר תמחו על השאלה המתורקנת שבעל הגמרא שם בפי ר' עקיבא: "אלא למה הוג' מזכיר עשר הואיל ואשתי אשתנין-5" ראשית כל, המשנה טרם הזכירה שאריכים לומר עשרה פסוקים בכל ברכה אזי כיצד ר' עקיבא מקשה על ר' יוחנן בן גוריי מעובדה שטרם הוזכרה יתירה מזאת, ר' יוחנן בן גוריי טבור במשנה הבאה ונברייתא שלאחריה בסוגיא י"ג שלכתחילה צריכים לומר שבקעה פסוקים בכל ברכה ונדעבד שלשה. אם כן איך ר' עקיבא מקשה לו "למה הוא מזכיר עשר" והרי עשרה פסוקים איננו שיטת ר' יוחנן בן גוריי במשנה הבאה כי אם שיטת ח"ק ונראה להלן שה"ק שם הוא ר'ע"ב.⁵

4. פירדנר, מבוא, כלל י"א, עמ' 306.

5. אנשי נוסח הגדולה" לפי ברכות ל"ג ע"א: "שאה ועשרים וקנינים ובהם כמה נביאים לפי מגילה י"ז ע"ב = ירוש' ברכות ב"ד, ד' ע"ד; "נביאים (או חכמים) הראשונים" לפי ספרי זכרים פיסקא שט"ג, עמ' 395; "ישמעון הפקול"י" ביבנה לפי מגילה י"ז ע"ב. א.א. קול הרמ"ז, טורי אבו, תפארת ישראל, והלכני עמ' חט"ז סמוך לחקרה פ.

6. יאה סוגיא י"ג, מדור הפירוש לשורה 13, הערה 51. לאור הנ"ל מפליא חז"ל שהיינו קליין חכמים את תיקונן של חתם לתרגומן של דברי ר"ע במשנה: "IF [THE SHOFAR] IS NOT SOUNDED AFTER [THE VERSES PROCLAIMING GOD'S] SOVEREIGNTY, WHY DOES [THE HAZAN] RECITE [SO MANY OF THEM]?"

שורות 8-9] גמר...החטא אמר אזכר...אשתי

שורות אלה דברי חתם התלמוד הן כי אין מוזכר בהן שמו של אטורא. יתר על כן, יש לפתוח עוד שש הוכחות לכך:

א) חתם התלמוד בסוגיא זאת סביר: ש"עלכיו"ת מן המורה הן - "רחמנא אמר אזכר" - כנראה על פי הברייתא של רבי ור' יוסי בר' יהודה בגמרא (שורות 20-25). ברם אין טפק שמלכיות, וגם זכרונות ושופרות, מוקניו ע"י חכמים. כפי שהרבה חכמיט כבר הודגשו,¹ חתם התלמוד בדרך ל"ד ע"ב משייה לפי חומנו שהברכות של מוסף ל"ה מדרבנן הן. נאמר שם בברייתא: "ומצוה בתוקעין יוחר טן המברכין. כיצד? שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין וולכיים למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין" וחתם התלמוד מקשה: "פשיטאן הא דאורייתא הא דרבנן"²

ב) יתר על כן מ"ז"ו בודאי אינו נזכרות במפורש במורה. חז"ל רק חיפשו אמטכותו לברכות אלה וכמוצאה רבו הדרשות בנושא וידן. בנוסף למתולקות בין ר"א ור"ע ורבי ור' יוסי בר' יהודה לאו, ישנו דרשות אחרות לברכות אלה בספרי במדבר (פיסקא ע"ז, עמ' 71-72).

ג) הטנגון "למה אז...אלא למה י" וכך הטנגון "הואיל ואשתי אשתני" אופייניים לטעם התלמוד בהרבה מקומות בבבלי.³

1. דמ"ן בדרשה עמ' רי"ט ובפירושו לויקרא כ"ג:ב"ד; רשב"א: ר"ן; רשב"ץ; יום מרועה; סודי אבו; ר' יצחק במבדג ברי"ץ גיא, עמ' ל"ב, הערה ע"ו וחתפוח שם; הלכני עמ' חט"ז הערה סו; ר' חיים דוד הלוי, תורה שבעל פה, ז' (השכ"ה), עמ' ס"י; וראה באנעס למשנה.

2. הברייתא "ואמר לפניך ברה"מ מלכות וכוונות ושופרות, מלכות כדי שתמלכונני על יכס וכו" (ט"ז ע"א = חטפתא ר"ה אל"א, 12; עמ' 308 והשוה זכרי רבה בוף ל"ד ע"ב) מוכיחה לכאורה ששד"ן נאמר ע"י הקב"ה. ברם בחוטפתא כ"ל וכי"ע זאף בספרי במדבר עמ' זל הכל נאמר בגוף שלישי, ומכל מקום זאת אגדה לא הלכה.

3. לכיטוי הראשון ראה ר' משה לייטר, משבדי ים על הש"ס, ירושלים, חשל"ט, עמ' רט"ב. המפנה למכות ב' ע"ב = סנהדרין י' ע"א; יומא ו' ע"א; יומא כ"ד ע"ב ולסוגייחתי וזוטה ר"ה ס"ז ע"א-ע"ב. בהשלמותינו לסוד מועד עמ' 490 אלבק עמ' "כשאילת ר' עקיבא הוא שאילה ר' יהושע בתענית א"א". ועל פי משנה שם תמהו בבבלי ל"ב ע"א". כלומר, חתם נאן הביין את ר"ע בצורה מילולית כפי שר' יהושע נאמת המכורו בתענית. ברם, אין צורך בכך כי ברור מהודגמאות הנ"ל שכך דרכו של חתם התלמוד בהרבה מקומות בבבלי. לכיטוי השני ראה שבע הסוגיות שהובאו במסורת הש"ס לעיל וכל הקטעים נאמרו ע"י חתם התלמוד.

הנ"ל: יום חרועה, מלכות ה', והרעיון שה' זוכר את בריאתו.⁸ אולם אף אם נקבל את שיטתו - ויש עליה הרבה עוררים⁹ - אין לו שום ראיה של ממש שקיים קשר בין מד"ו במשנה לבין החג המקראי שאותו הוא מנסה לזאת. הוא גם לא מתמודד עם כל החומר המתמדי המזוהה את שיטתו.¹⁰

4) אברהם ביכלר בשנים מספריו¹¹ טוען שמד"ו היו קיימות בימי הביניים. בספרו הראשון הוא מטהייע במזמור ר"ה ד"י:א (=ל"ב:ב:17 עמ' 320; וזה גם במזמור ברכות ג"ג:ג, ליב' עמ' 15 ועוד): "יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ב"ש אומרים מהפלה עשר וב"ה אומרים מתפלל חשע". אם כן, בימי ב"ש וב"ה לפני המרחץ מספר המכרות בר"ה כבר היה קבוע כחשע ורק חלקו לגבי ר"ה שחל להיות בשבת. שנית, הוא מניח שסדר המכרות והתקיעות בר"ה היה דומה לסדר המכרות והתקיעות במענייה צבד במקדש (משנה מענייה פרק ב').¹² בספרו השני הוא טוען שמד"ו היו נהוגים לפני תקופת יבנה. הרי אם ר' אליעזר ניסה למצוא להם אסמכתא מקראית הם בודאי היו חלק מהתפילה לפני זמנו ויחכו גם לפני שנת 70 כשהוא למד בישיבת ריב"ז בירושלים. יתכן שהצדק איתו בנוגע לזכרונות ושפוח אכל אי אפשר לומר כן בקשר למלכות כי

8. S. MOWINCKEL, PSALMENSTUDIEN II, AMSTERDAM, 1961², PP. 81-83; THE PSALMS IN ISRAEL'S WORSHIP, VOL. I, N.Y.-NASHVILLE, 1962, PP. 122-123.

9. ראה סיכום של שיטתו ושל מבקריה אצל יעקב ליכט, אנציקלופדיה מקראית, ד', טור 1124-1127. ליכט בעצמו נוטה לראות קשר בין מד"ו אצל חז"ל ר"ח המלכות חל"י - שם, טור 1127 ונערך "ראש השנה" בכרך ז', טור 305.

10. למשל, אם מלכות ה' היא המזיב המרכזי של ר"ה, למה דיב"נ ור"ע חולקים דווקא על מקומה של "מלכות ה'?" ולמה ר"ע ור"א אינם מתפסים לה אסמכתא מן המרחץ? ואם זכרונות ושפוח הם נושאים מרכזיים בר"ה, מה עניינם אצל חענייה ציבד במשנה מענייה ג"ג:ג? למעשה מפורטת של שיטת מובינקל לגבי מד"ו ראה סנייס, ראש השנה, עמ' 182-194.

11. TYPES OF JEWISH PALESTINIAN PIETY, LONDON, 1922, P. 241; STUDIES IN SIN AND ATONEMENT, LONDON, 1928, PP. 42, 44.

12. להלן, הערה 17 ואילך נראה קבוצה של חוקרים המסתייעים דווקא במקורות אלה להוכיח את איתורו של סדר מלכות. מאידך, היינמן מנו על שיטת ביכלר - ראה להלן, הערה 30 ואילך.

מבחינה מסורית איפוא, הפוקים שהובאו בסוגיא אסמכתות הם, ועדיין יש לברר את זמן חיבורו של מד"ו. מי תיקן אותם ולשם מה? הרבה חוקרים כבר נתנו את דעתם לליבוני הבעיות האלה.

קבוצה אחת של חוקרים מקדימה את זמנו של מד"ו בכללותו או בחלקו לימי הבית השני. אולם כל אלה, להוציא אחד,⁶ לא ניסקו את טענותיהם בצורה משביעה רצון או לא התמודדו עם המסורות הנמצאות בסוגיא שלנו. להלן פירוט של דעות "המקדימים":

1) רי"ץ דינר בהידושו לטוגייתו מייחס את מד"ו ל"סופרים", אולם אין לו שום הוכחה ממשית לכך. הוא טוען שהסופרים למדו מד"ו מצירוף של "שבח וזכרון מרועה" וגמגמב י"פ. "וכי תבאר מלומה באיכנס וכו'" וזאת למרות שבשום מקום לא מצינו דרשה כזאת עוד טוען הוא "דלזה כוון ר' יוסי בר יהודה" למרות שהלה דורש במדבר י"ט. באשר למחלוקת של ריב"נ ור"ע לגבי מקומו של מלכות, לדעת דינר היא חוצאה מ"קבלה רופפת" של זברי הסופרים. לבסוף הוא טוען שהיעוד "עיקר הקרא שמתנו למדו הסופרים דינים הנ"ל" - והיינו במדבר י"פ - מספוא וספרי מוכיח שבכך בימי התנאים "נאבד זכרון מקור ברכות אלו". בודאי הוכחה מן השתיקה יותר ואיחיו "החזקות כראי מוצק" אינו עומדות בפני הבקורת.

2) זאב יעני בתולדות ישראל שלול פניה ש"מערכות פסיקי מד"ו...היה נהגה בישראל מימים קדומים" אולם אין הוא מנסה הנהה זאת.

3) חוקר המקרא סיגמנונד מובינקל פיתח שיטה שלמה לגבי ספר חתילים שבה הוא טען שספר רב של מזמורים נועדו להיות מוסדים "בהג המלכות האל" שהחוש כל שנה בחודש חשרי. לדעתו, ואחר לחשרי, חעשרי לחשרי, וחג הסוכות מהווים חלק של תגינה זאת. בין השאר הוא טוען שמד"ו המזכרים במשנה הם שריר של הנושאים העיקריים במזמורים יוסף היינמן בהיבוריו המאוחרים - ראה להלן.

7. חלק ז', ברלין, חרס"ס, עמ' 50, והשנה אלבק במבואו למשנה ר"ה, עמ' 306, הטוען שמד"ו "קדמוניות הו".

7) ג.ט.ג.י. תקריי, 151 א טבור שזכרונותה ושופרותה הם רעיונות "פרימיטיביים" הנבועים ישיר מויקרא כ"ג-כ"ד. לדעתו אף מלכיות "עתיק" אבל אין הוא מביא שום ראיה לכך.

6) לדעת יצחק בער¹⁵ פילון האלכסנדרוני "מזכיר עם הקיעת השופר גם את הנחמה ומקובל של תפילת שופרות במוסף של ראש השנה, אתה נגליה וכו'. נוסח התפילה קדם אפוא זמן רב לדורו של פילון." ואמנם יש זמיון בין 189-188 SPEC. LEGIBUS לביין תפילת "אתה נגליה". אבל קשה להוכיח שפילון הכיר את תפילת "אתה נגליה" ועל אחת כמה וכמה שתפילה זאת קדמה זמן רב לדורו של פילון.¹⁵

9) בדומה לביכר, אליעזר לוי¹⁶ טפנה להוספת ו"ה ב:17 למחלוקת של ב"ש ובי"ה על יו"ט של ר"ה שחל בשבת והוא כותב: "ממור שהמנאים הדאשונים לא הזכירו כלל את שם המרכוח 'מלכיות', וברורות, ושופרות" נראה שברבות ידועות היו להם בתפילה נהוגה ומקובלת. ויש להסיק שאנשי כנסת הגדולה תקנוו". כמובן א"א להשתכנע ע"י הדוכחה משתיקה ולכן שיטתו נשארה בלי שום ביסוס עובדתי.

לפני שנזכר בחוקר האחרון שמקדמים את מז"ו, יוסף היינמן, נעבור למחנה שכנגד:

10) H. ST. JAMES THACKERAY, "THE SONG OF HANNAH AND OTHER LESSONS AND PSALMS FOR THE JEWISH NEW YEARS' DAY", JTS, VOL. 16 (1915), P. 179.

11) יצחק בער, "היסודות היסודיים של ההלכה", ציון י"ז (תשי"ב), עמ' 21-22 = מתקרים ומטות בתולדות עם ישראל, כרך ראשון, ירושלים, תש"ו, עמ' 325-326.
12) מכיון שזכר פילון אינם זהים לתפילת "אתה נגליה" נער נדחק לומר ש"גלי טפס זכר פילון את דברי התפילה...אלא מתוך מהירות מלאכות שכת למצות את רעיונות התפילה ולחבאם בסדר הנכון".

13) לוי, יסודות, עמ' 249. גם קיבל, עמ' 152 אומר שהמטרה מייחסת את חיבורו של מז"ו לאנשי כנסת הגדולה. בדם אין הוא מביא שום מקור ל"מטרת" זאת.

ר' אליעזר תופש אטמכתא בק לזכרונות ושופרות בלא לעלכיות.¹³

5) נורמן טנייט מוצא ומז ברור לזכרונות בספר היובלים שחובר לדעתו במאה השנייה לפנה"ס.¹⁴ שם מטופר (וי"ג ואילך) שנת קבע את הראשון לחודש הראשון, הדביעי, והשביעי, והעשירי כ"יטי וזכרון" כי בכל האריך אירע לו מאורע מיוחד: בחודש הראשון נאמר לו לעשות תיבה וכן הלאה. מצד שני, הפטוק הראשון של סדר זכרונות הוא בראשית ח"א, המספר שיה זכר את נח בתיבה ולדעת טנייט "כל המסגרת" ("SETTING") של הזכרונות בתיבות של ר"ה היא המבול בימי נח". לכך סנייט מסיק שבמאה השנייה לפנה"ס ר"ה כבר היה "יום זכרון" והמחבר של ספר הזיכרון הכיר את "הזכרונות" וראה בהם המרכז של תפילת ר"ה. אולם לפי שיטתו היינו צריכים לומר "זכרונות" גם בראשון לחודש הראשון הרביעי והעשירי.¹⁴ ולכן נראה שיש כאן צירוף מקרים ולא ירחוק.

6) צבי קארל¹⁵ כנראה גם מקדים את מלכיות ושופרות (הוא אינו זר בזכרונות) לתקופה קדומה. הוא סבור ש"שופרות" נוצרה על בסיס מזמור צ"ח ו"מלכיות" על סמך מזמור מ"ז. אולם בדומה לשיטת מובינקל (שהוא אינו מזכיר) זאת השערה בעלת בלי שום סימוכין.

13) סנייט, ראש השנה, עמ' 184-185 כבר השיג על כך. ושם ביכלר הומעה ע"י זשאיליה בובלי (שורה 13) "ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות". אולם שאילה זאת איננה מקורית - ראה להלן במדור זה לשורה 13 - ומכילא המיבה "מלכיות" איננה מקורית בשאילה - ראה שה"ג ומדור הנוסח והלשון לשורה 13. ראוי להוסיף שגם, G.M. ע"י שאילת הובלי וסבר שר"א עסק במלכיות.

14) סנייט, ראש השנה, עמ' 189-190.
15) כפי שהעיר הוניג, מקורות, עמ' 325.
16) קארל, מתקרים, עמ' 125-126.

אין ספק שיש להעדיף את השיטה האחרונה על פני הקודמות כי היא מבוססת על המקורות המלכותיים ועל ההגיון הפשוט בלי להסתמך בדרשות פייקטיביות או הצעות בעלמא. אולם יש עוד תיאוריה אחת המקדימה את מז"ז בכללותו לזמן המקדש הראיה לחשומה לב כי אף היא לוקחת בחשבון את רוב המקורות המלכותיים. במשך הדכה שנים יוסף היינמן דגל בשיטה "המאחרת"³⁰ אבל בשלושה מהיבויין האחרונים³¹ הוא שינה את דעתו וטען שמו"ז נאמרו במקדש בר"ה בחור מברואות לשלל התקיעות של השופר. בעקבות ביכלר הוא טוען שהטקס של ברכות ותקיעות בו"ה בודאי היה דומה מאד לטקס של ברכות ותקיעות בת"צ המתואר במשנה תעניה פרק ב'. ברם, לדעת היינמן הברכות של ר"ה ושל ת"צ לא שולבו בתוך העמידה בביהמ"ק אלא היו "סדר-תפילה שלמים בפני עצמן" ו-גופה של תפילה ה"י"ם. זה מוכח מטנגנונו המיוחד, והיינו מערכה של פסוקים עם תחימה בטוף, ולמרות שהחיתמות חסרות במשנה ו"ה בודאי היו חיתמות כאלה כמו שרואים במשנה תענית. טנגנון כזה לא מצוי במצילות של ביהמ"ק והוא מצביע על המקדש במקום מוצאן.

היינמן אז מנסה לסתור חלק מהשענות שמנינו לעיל לאיחודה של מלכות. ההיעדרות של "מלכות" ממשנה תענית (מס' ו לעיל) איננה משמעותית לדעתו כי אין קשר בין "מלכות" לת"צ ואילו בר"ה היה צורך בשלל ברכות לשמש הקדמות לשלל התקיעות. ולמרות שאין קשר ישיר בין ר"ה למלכות, מלכות ה' הייתה בכל זאת נושא שכיח במצילות המקדש ואולי היא משקפת את הטקס העתיק שהוצע ע"י מרבינקל.

באשר להיעדרותה של ברכה עצמאית ל"מלכות" במוסף של ר"ה (מספר 4 לעיל), היינמן באשר להיעדרותה של ברכה עצמאית ל"מלכות" במוסף של ר"ה (מספר 4 לעיל), היינמן

29. ה. רינגובין במאמרו הנ"ל (לעיל, סוף הערה 17) טוען שמלכות נחקנה כחלק מהפולמוס נגד הנצרות אולם אין לו שום ראיה של ממש להצעתו.

30. ראה הספרות לעיל, הערה 17.

31. 1975, P. 58. LITERATURE OF THE SYNAGOGUE, N.Y., 1975, P. 58. "סדרי הברכות הקדומים לר"ה ולתענית", חרביץ מ"ה (תשל"ו), עמ' 267-268 = עיוני תפילה, עמ' 53-44. PRAYER IN THE TALMUD: FORMS AND PATTERNS, BERLIN AND NEW YORK, 1977, P. 128 AND P. 94-97. התערה באנגלית וזהו כמעט לגמרי למאמר השלם בעברית.

(1) איחורה של מלכות מטבירה גם את חסרונו של זרשות המהפחות אסמכתא למלכות ספרא, תוספתא וירושלמי הנ"ל. יש זרשות כאלה רק בבבלי כאן ובספרי במדבר, פרשת העלות (פסיקא ע"ז, עמ' 72-77). בספרי הדרשה מופיעה בפי ר' נחמן, תנא מאומר: "מדרי שפעל בדרך הרביעי, ואצלנו בבבלי יש מחלוקת בין רבי ור' יומי בר' יהודה, ונאים מאוחרים בני תודור המתמישי. יתר על כן, בניגוד לזכרונות ושופרות שנובעות צורה ברורה מהפטיק "זכרון חרועה"²⁴ בין לר"ע בין לר"א, הדרשה הבאה להוכיח את מלכותו" הן קלושות למדי.²⁵

ום נקבל שיטה זאת המאחרת את "מלכות" לאמצע הייז או זכנותו של ר"ע, נותר ליו גבר: מה הניע את החכמים להתקין חלק חדש שעניינו "מלכות" ולהוסיפו לתפילת ר"ה וקרא באזרחת הקופה? כמה מהחוקרים משיבים שזאת הייתה הגובה לפלחן הקיסריים הרומיים ו שהזכור בא להדגיש את מלכותו של ה' כצעד מתאם במחילת מרד בר כוכבא.²⁶ כסיעת מסצייניים כמה חופעות דומות מאזחה תקופה. לפי בבלי תענית כ"ה ע"א ר' עקיבא כעצמו חיבר "אבינו מלכינו" המדגיש את מלכות ה'. יתר על כן, לפי האמורא הארצישראל ר' יוחנן "כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה"²⁷ ואולי הוא בא בזה לחזק נוהג שהחזיל נא"י בימי התנאים כהגובה למלכות הרומאים.²⁸ ויש להוסיף עוד ראיה חשובה לשיטתם. אנו נראה להלן²⁹ שהחל מדור יבנה קראו לק"ש "קבלת עול מלכות שמים" ונציע שגם ענין זה נבע מהתנגדות ל"מלכות הרשעה". אם כן, תקנת סדו מלכות

24. לנקודה זאת השוה: "ASPECTS OF THE NEW YEAR LITURGY", HUCA, VOL. XXXIV (1963), P. 134-139. לייזון בדרשות אלה ראה להלן במדור זה, שורות 21-25.

25. פיינקלשטיין במאמרו הראשון; טנייט, ראש השנה, עמ' 191-192; היינמן בשלש המומות; וגילת בספרו הנ"ל, עמ' 184, הערה 19. וראה גם ביכלר בספרו השני (לעיל, הערה 11) עמ' 44.

26. בבלי ברכות ט' ע"ב ומקבילות.

27. כד' הניע היינמן בשלושת המקומות הנ"ל והקדימו 14, VOL. 14. WERENBURG, REU, P. 27 (1987).

28. סוגיא ט"ו, מזור הפירוש לשורות 11-13, הערה 97 ואילן.

החכמים יותר מאחר זעת אחד מתברגין.³⁴ וזה כדירק מה שקרה באו: כווצאה מעסדת ר' עקיבא - אם אינו חוקק למלכות למה הוא מזכירו - בדורות שלאחריו: נשיאי הדור (רשב"ג בדור הרביעי זרבי בדור התמישי) כבר לא מחזקוים על מקומה של מלכות שרק חוקנה בימי ר' עקיבא אלא על מקומה של קדושת הינוט³⁵ ולמרות מחלוקתם שניהם טבורים שתוקקים לטלכות כדעת ר' עקיבא אלא שרשב"ג מרחיק לכת וגם מקנה למלכות ברבה עצמאית.

מצד שני, שיטת הייג'וז לא עונה על כמה טענות המאחרים.³⁶ אם מלכותה היא מזמן תבנית, למה לא מצינו אף זרשה קדומה למלכות (מספר 3 לעיל) למה כל הדרשות שכן מתפשות אטמכתא למלכות הן מאומרות וזחוקות כ"כ (מספר 6 לעיל) לבסוף, הייג'וז מתקשה להטביר את ההפך הנטיסי בני טז"ו והברכות בת"צ. כי בר"ה ביטלו את מעמדה העצמאית של ברכה אחת ואילו בתענית ציבור הוסיפו חתימה חגיגית לזרכת גואל ישראל ושינו את מספר החקיעות מששה לשבעה.³⁶ אם רצו להיות עקביים היו צריכים לומר עשר ברכות בר"ה ולחוקק ארבע פעמים. בהחשב בכל תל"ל, יש להניח סטוד מלכות חוקק באמצע חיינו של ר"ע וכמוגבה ל"מלכות הרשעה" של הרמאים.

שורות 10-12] חנו רבנו...בהדרת קוש:

כאמור לעיל, הרשב"ג הדגיש שדרשות אלה אטמכתא בעלמא הן כי החפילה נחקנה ע"י חכמים.³⁷ אף ראוי לציין שקיים קשר זרשני כללי בין החפילה וחהיליס פרק כ"ט במגילה י"ח ע"א = ירושלמי ברכות פרק ב', ה' ע"א האטמכתא לשים שלום באה מפרק זה^{37א} וכירושלמי שם גם האטמכתא לברכת השנים לקוחה מאותו פרק. יתירה מזאת, בתוספת ברכות ג"כ"ה, ליי' עמ' ז' ובמקבילותיה הרבות נאמר במפורש: שמנה עשרה
 34. דד"ד, חלק ב', עמ' 107. לעוד מחלוקות של ר"ע וריב"נ עיי"ש בפנים ובהערות 1 ואצל רז"ף, דרכי המשנה, עמ' 131.
 35. והשוה רי"ע זינר על אתר ד"ה אתר לר"ע: "יקבלר הא דר"ע להלכה ופליגי רבי ורשב"ג אליבא דר"ע היכן אומר קדושת הינוט וכו"ו ויש פירוש דומה בר"ח כפי שדינר כבר הדגיש.
 36. ראה הסעיף האחרון של שני מאמריו (בהערות 31 לעיל).

37. לעיל בפנים, סמוד להערה 5.
 37א. ומ"ר פרוף' שמא פרידמן מציע שהפסק האחרון שם יה' יצוד את עמו בשלום" הוא בודאי פסק הדגם לחתימה של ברכת שים שלום.

טוען שזאת תוצאה של שילוב של שלש הברכות לר"ה העמידה של ר"ה. מכיון שהעמידה לר"ה כבר כללה קדושת הינוט ומכיון שרק היה צורך בשלש ברכות אמצעיות כמבואות לשלש התקיעות היו צריכים לומר על ברכה אחת. זה חוקק של המהלוקת בין כ"ש וב"ה בתוספ' ר"ה (מספר 2 לעיל) בנוגע לעמידה של ר"ה שחל בשבת. שניהם הניחו שסטפר הברכות בעמידה של ר"ה הוא חשע ורק החזקתו אם צריכים להוסיף עוד ברכה לכבוד שבת.

במשנה שלנו (מספר 4 לעיל) ר"ע וריב"נ יחזרו על ברכה מיוחדת למלכות כנראה מפני שלא היה לה מקור מקראי ברור. מאידך גיסא, ברייתא בסוגיון (שורות 26-30 ומקבילות) רשב"ג ויחזרו על ברכה מיוחדת לקדושת הינוט ושילב אותה יחד עם זכרונות. הייג'וז מוסיף ששיטת רשב"ג של ברכה עצמאית למלכות אינה מתיישבת עם הניחוח של פניסקסטיין, שבשל זמן היווצרותו המאוחר לא זכו המלכות לברכה בפני עצמן.³² לכסף, הייג'וז טוען שדבר דומה קרה לשש הברכות של ת"צ שנאמרו במקושי. כשילכו אותן בתוך העמידה של חול הצטרכו לשנות את החתימה של גואל ישראל כדי ליצור מעבר חלק בין הברכות של חול והברכות של ת"צ.

במסכוס, קשה להכריע בין שיטת המאחרים את מלכות לשיטת הייג'וז אולם אני נוטה להסכים עם המאחרים. החולשה העיקרית בשיטה זאת הודגשה ע"י הייג'וז - איד הם מסבירים את שיטת רשב"ג המיוחדת ברכה עצמאית למלכות המאוחרת כביכול? לדעת זה רק סוכית את כוחו של ר"ע. ראשית כל, ידוע הכלל "הלכה כר"ע מתביר" (עירובין ט"ז ע"ב) ולמרות שזה כלל אמוראי אין ספק שהוא משקף נטייה של התנאים. יתירה מזאת, ריב"נ בעצמו החלונו כמה פעמים על כה יריבו ר"ע: "אף אני אומר כן אלא שעקבה את ילקחו³³ וכפי שא"ה. וייס מסביר את זכריו: "האמנם שלפי דעתו כד וכך הלכה אלא מה אעשה שהרי ר"ע חולק בזכר ואחריו נמשכו כל

32. עירובי תפילה, עמ' 47.
 33. תוספתא ט"א: 13, ליי' עמ' 246. לביטורים דומים ראה תוספתא ב"ב 10:10, צוק' עמ' 400 = בבל' ב"ב ע"א-ע"ב בשינויים: תוספתא כלים ב"א א"א, צוק' עמ' 576; תוספתא אהילות ה"ה 8:1, צוק' עמ' 602.

שמעפידיו את הכריזמא ממגילה המעביד או מישהו אחר וצד ליצור מעבר חלק לחומר שהיה מסודר פה לכתחילה. לכן הוא הוסיף שאילה קישור באותו סגנון: מנין שאומרים אבות...מנין שאומרים גבורות...ומנין שאומרים קדושות...ומנין שאומרים מז"ר. המדפיסים המשיכו במגמה זאת והשמיעו את הטונת "תניא" כדי ליצור בריאת אחת ארוכה. אבל מכל האמור לעיל אין שום צל של ספק ששורה זו היא חוספת סתמית.

שורות 16, 18 [מרא קדש' קודשהו בעשייה בעשייה כל מלאכה...
אלא שבחון קדשהו בעשייה מלאכה...]
הביטוי "קדשהו בעשייה (כל) מלאכה" אומר דרשני כי הוא אינו מופיע בעברית בטרם מקור חלקודי אחר. 240 כל המתרגמים המודרניים לסוגיא זו פירשו את הביטוי בדרך אחת:

רביג: HEILIGE DEN TAG DURCH ARBEITSENTHALTUNG.
טימרון: [ABSTAINING FROM] THE GOING OF WORK.
שטיינזליץ: שימנעו מלעבוד בו.

בתוספתא ל"י המקבילה נאמר רק "עקרא קדש - קדשהו" וליבנטן ובעל חזון יחזקאל פירשו את התוספתא ע"פ הפירוש המקובל לנבל. יתכן גם שפירוש זה משתקף בגירסת 5 בשורה 16: "קדשהו (כדן) מעשייה מלאכה" אף שבהמשך שם כחוב "בעשייה".

אין ספק שזה הפירוש היחיד המתאים לנבל. אולם יש שלשה קשיים בולטים במטבע לשון זה: ראשית כל הלשון מגומגמת. הבבלי היה צריך לגרום "קדשהו באיסור מלאכה" ובאמת כך גבריהו-גוסטון מצטט את הגמרא ב"ה שפירשו⁴² יתר על כן, הדרשה כפי שהיא בבבלי מיוחדת לגמרי כי בפסוק הבא (פסוק כ"ה) נאמר במפורש: "כל מלאכה עבודה לא תעשי". אם כן, מה הואיל לנו ל' אליעזר בדרשהו? לבסוף, נספא ובמספא גריינן "קדשהו" בלבד בדברי ר' אליעזר וכל הביטוי חסר גודרי ר' עקיבא. ככן מסתבר שביטוי זה "בעשייה (כל) מלאכה" חוספת הבבלי הוא ואינו מעיקר הבבליות. ברם אם כן

41. ואף רב צעיר, גבריהו-גוסטון, גולדשטיינז ורוקנינון פירשו בצורה זומה.
42. אולם יכול להיות שזה חילוף ב/מ חסר משמעות. לדוגמאות ראה גולדברג, אהליות, עמ' י"ט, ופוקס, סוכה, עמ' 249-250.

ברכות שאמרו חכמים כנגד טענה עשרה אזכרות שצ"הנו לה' בני אליהם. ורש"י במקבילה לאותה ברייתא בברכות כ"ה ע"ב ציין לסוגייתו: "הבו לה' בני אליהם: שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושה חסם כדאמרינן בראש השנה לפני שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אליהם כ"י".

באשר לחולדות סוגייתו, ראוי להביא את דברי בעל ערוך לנר על אחר:
"ומה דעיתיה הכא הוא מבריתא דמגילה דאיידי דמפרש מנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות מייחתי ג"כ בגמרא מ"ה דאיתא בברייתא דמגילה סניין שאומרים אבות מדהזכיר זה במתניתין כאן.³⁸"

אין ספק שהוא צדק. מקור הברייתא במגילה. שם יש אסמכתות לכל הביצות: בשפתה עשרה לא רק לשלש הדאשונות, וכולן מובאות בקשר לברייתא שמהעון הפקולי הסדיר שמנה עשרה ברכות לפני רובן גמליאל על הסוד ביבנות.³⁸ ואילו כאן הדרשות על שלש הראשונות הובאו דרך אגב לענין העיקרי - אסמכתונו למז"ר - ויש שתי הוכחות לכך: ראשית כל, שורות אלה מסרות במקבילות בספרא, חוספתא, וירושלמי. יתר על כן, אם דרשות אלה מקוריות בסוגייתו היינו מצפים למצוא אסמכתות גם לשלש האחרונות. מכאן ראיה שברייתא זו הועברה הנה ממגילה.

שורה 13] ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות.
אפסטיין כתב שמשפט זה "אינו המשך של הברייתא שלפניו אלא דברי סתם התלמוד".³⁹ גם גילת הגיע למסקנה דומה: "אולם אין פתיחה זו בתוספתא ובמורות כהניס. זוהי תוספת מאוחרת, שהרי בפסא זו בברייתא אין ו"ע מזכירים כלל מלכיות".⁴⁰ כרי שהם צדקו ויש להוסיף עוד ראיות לדבריהם. בכל הנרחבים חוץ מהדפוסים כחוב "תניא"/ "זנתניא"/"בדתניא" במחילת שורה 14 (ראה בש"ג) וברור שביטוי כזה אינו שייך באמצע ברייתא.⁴⁰ יתר על כן, ברור לגמרי שחוספת זאת קשורה להעברה הנ"ל ממגילה. לאמר
38. הוא משיג על דעתו של בעל פני יהושע ואין ספק שבעל ער"ל צדק.
39. אולם שאר האסמכתות שם נאמרו ע"י אמוראים - ראה ת"ש לחלו במדור הנוסח והלשון, הערה 36.
40. "שיריזי שאילתו", חרביץ י" (חרצ"ט), עמ' 302, הערה 12.
41. בספרו הנ"ל (לעיל, הערה 17), עמ' 183, הערה 16.
42. אבל השורה מה שכתבנו לחלו, שורה 26.

"קדשה/קדושה" ומו לא רבינו הלל שם מפרש ע"פ הבבלי כאן "קדשהו בעשייה מלאכה" ואילו בעל מדרש לקח טוב לויקרא עמ' ט"ז כנראה פירש "קדשהו בבי"ד" 45. ברם יתכן שאף שם הכוונה המקורית הייתה "קדשהו במאכל ובמשחה ובכסוה נקיה" אלא שכל פירוש הוסיף הסבר משלו.

שורה 20] ומנין שאומרים מלכיה

במבט ראשון שאילה זאת נראית כהוספת סתמית משום שהיא מופיעה לפני לשון ההצעה "תניא" 45. ולא היא. מוכח מהמקבילה בספרא ששאילה זאת היא חלק מקורי של ברייתא ארוכה העוסקת במדרש הכהוב. קודם וישו בזכרון ושופרות ואח"כ רצו להשלים במלכיות (שורות 14-25 אצילנו) ואכן גם שם השאלה כלולה בתוך הברייתא. ברם יש לציין פרט אחד חשוב - השינוי בטנגנון. בספרא נ"א כחוב: "מני שהוא כולל עימן את המלכיות" ואילו אצילנו הסגנון שונה. וכל כך למחז' יתכן שעורכי הסוגיא רצו להשוות את המנגנון של כל השאלות בסוגיא (שורות 10-13 ושורה 20) ולכן שינו את השאלה המקורית שבספרא והתאימה לשאלות האחרות.

שורות 21-25] תניא ר' אומר אני ה' אלהיכם... שאין ת"ל אני ה' אלהיכם... יהיה מלכיות יש בדרשות אלה הנחה "שאלות" = מלכות ואמנם זאת הנחה נפוצה החל מהדור השלישי של התנאים. להסבר מלא ראה לחלק, סוגיא ט"ז, מדיון הפירוש לשורות 11-13.

כפירושיהם למשנתנו מעדיפים אומב"ס וה"ב משום מה את דרשתו של ר' יוסי בר ר' יהודה ומתעלמים מדרשת רבי. 46. ברם גטוררי אבו וערוך לנר כאן ובחוספת יום טוב למשנה חענית בי"ג כבר תמחה על דרשת ריב"ג. לפי בנין האב שהוא בנה, בכל מקום שאומרים זכרונות אומרים מלכיות עמחה. אולם במשנה חענית הנ"ל פנינו שמת"צ אומרים זכרונות ושופרות בלבד. כמו כן בבבלי חענית ט"ז ע"ב-י"א ר' אבא זמון יפר (דור שלישי, א"י) אומר שאומרים זכרונות ושופרות ב"ה, ביום הכפורים של יובל, ובשעת מלחמה. כלומר, יתכן שגם בשעת מלחמה (במדבר י"ט) אין אומרים מלכיות יחד עם זכרונות.

45. כך מציע אלבק הנ"ל (לעיל, הערה 44), בתערה 17.

46. אבל השוה למה שכתבנו לעיל בשורה 13 בפנים ע"י הערה 44 ולחלק בשורה 26.

מה הייתה כוונת ר' אליעזר בספרא-חוספתא כשדוש "קדשהו" בלבד? נוכל לענות על שאילה זאת בעזרת שני מדרשים דומים.

שנינו נחלק בספרא אמור (י"ב): לויקרא כ"ג: ה"ל-ל"ו) בקשר לסוכות ושמניני עצרת: "ביום הראשון מקרא קודש - קדשהו, וביום השמיני מקרא קודש - קדשהו. במה אתה מקדשו? במאכל ובמשחה ובכסות נקיה" אף במכילתא דרשב"י (לשמות י"ב:ט"ז, עמ' 18) שנינו בקשר לחי הפסח: "בינום הראשון מקרא קודש - במה אתה מקדשהו? >קדשהו < במאכל, קדשהו במשחה, קדשהו בכסות נקיה" 43.

אלבק מביא שני מדרשים אלה במבוא לחלומדיים כאשר הוא דן בתופעה של "פירושנים עתיקים שנמסרו מזמן קודם ושנמקבלו ונסדרו בכל החיבורים הקדומים" הן בחיבורי דבי רבי עקיבא והן בחיבורי דבי ר' ישמעאל. 44. תופעה זאת של מדרש סטנדרטי לחיבור מסוריימות פותחת פתח להבין את הדרשה הקצרה של ר' אליעזר במקרה ד"צ, "קדשהו" בספרא-חוספתא כאן פירוש "קדשהו במאכל ובמשחה ובכסות נקיה" ומכיון שזאת הייתה דרשה שכיחה ורגילה לא היה צורך לפרט. פירוש זה מונע את הגמגום שבגריסת החבלי ומהוה חידוש במקום חזרה על פסוק כ"ה. אולם בבבל לא הבינו את הדרשה כפשוטה והוסיפו מה שהוסיפו, קודם לדברי ר' אליעזר ואח"כ אף לדברי ר' עקיבא. 44.

ודומה שמה שקרה בבבל כאן קרה גם במקום נוסף. בספרא אמור י"ג: י"א לויקרא כ"ג: י"א יש הפסוק "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש" הקשור לתג השבועות אולם בדפוסים הדרשה חסרה. ברם בכ"א, כ"ב, ואצל רבינו הלל הדרשה היא החיבה בדפוסים: BOAZ COHEN, LAW AND TRADITION IN THE MIDDLE AGES, NEW YORK, 1959, P. 136, NOTE 27.

43. לתנאים דומים ראה מכילתא דרשב"י, עמ' 149; מכילתא דר' ישמעאל, עמ' 30; רש"י במדבר, עמ' 194 והשוה יצחק גילת, "לקראת שבת", סידור א"י (תשמ"ה), עמ' 9-10.

44. אלבק, מבוא לחלומדיים, עמ' 84 ואילן. הוא דן בדרשת "קדשהו" בעמ' 88. בהערה 17 שם הוא אף מביא את הדרשה שלנו אולם הוא אינו משתמש בדרשות הדומות להבהרה הדרשה שלנו.

44א. ואח"כ מצאתי שכוונתי לדעת גדולים. ואלה דברי הנצי"ב בהעמק שאלה לשאלות, מהד' ווילנא-ווילנא, שאילתא נ"ד, באמצע אות כ"א: "והכי נמי תנא דספרי פנחס [עמ' 194 הנ"ל]: 'מקרא קודש ארעו במאכל ומשחה וכסות נקיה' כ"א סבירא ליה. וקרוי לומר ד"א זמור 'מקרא קודש קדשהו' סתם במורה כהניס כרוך גם לוא דספרי והגמרא הוסיף 'קדשהו מעשיית מלאכה'."

שורות 27-30] [רבי] אומ'... ודברן שמעון בן גמלי'ל אומר...
 לכאורה יש כאן בעיה. לפי הפבלי (ב"מ פ"ד ע"ב) רבי קבל תורה מאביו רשב"ג. 47 אם כן, למה בברייתא דילן חולק הוא על אבינו? שתי חשבוניות בדבר: ראשית כל, המהימנות שהסתווית של איתן מעשה מוטלת בספק. 47 שנית, הרבה כבר הוגישו שרבי מרבה לחלק על אבינו 48 ובעירובין ל"ב אף אומר רבי: "ונראין זברי מדברי אבא". ולכן אינן שום תימה במתולדות שבאן.

שורה 31] וכשקדשו ראש השנה בארשת...
 לכאורה אין במקום המאוזע שום חידוש. הרי כידוע רשב"ג היה הנשיא בארשת לאחר מיד בר כוכבא 49 ולכן טבעי הדבר שהמעשה אירע בארשת. אולם אם שמאל ספראי צורק יש בכך חידוש גדול. 50 הרי שנינו במתו ברייתות (תוספתא טנהדרין סוף פרק ב' ומקבילתו) שהיינכים לעבר שנים ביהודה ולפי ספראי התכוונו גם לקידוש חזשים. 51 ואמנם לפני מרד בר כוכבא עיברו וקידשו קודם בירושלים ואח"כ ביבנה. לאחר המרד עיברו את השנה בבקעת רמון ולדעת ספראי זוהי עיר ביהודה השוכנת צפוני-מזרחית לירושלים. 52 כמו כן, בימי רבי יהודה הנשיא, בנו של רשב"ג, היו מעבדים ומקדשים

47. ווי"ס, דד"ד, ב"י, עמ' 159 כותב: "דברן הטובה היה אביו, כי כן דרד בני הנשיאים מאז שלא היו נודדים מיישיבה ליישיבה". אולם אין הוא מביא שום הוכחה לכך ונראה להלן שדבריו טעונים תיקון.
 48. מ"י פד"י, שמא פורצו הפנה את חשומת לבי למקבילה הארצישראלית בפסיקתא דרב כהנא, פסקא י"א, מהו' מנולביו"ס, עמ' 200 ושם כל החיבור של רשב"ג כרכו של רבי חסדו על תלותו של קובץ האגדות בב"מ פ"ג ע"ב - פ"ד ע"א בשני קבצים ארצישראלים (פסיקתא הני"ל עמ' 195-200 וירושלמי כלאים ט"ג, ל"ב ע"ב = ירושלמי בתורת י"ב:ג, ל"ה ע"א) ואת עכשיו, SHAMMA FRIEDMAN, "LITERARY DEVELOPMENT AND HISTORICITY IN THE AGGADIC NARRATIVE OF THE BABYLONIAN TALMUD ETC., PHILADELPHIA, 1987, PP. 57-80.
 49. וד"ה, דרכי המשנה, עמ' 194-195; ווי"ט הני"ל, עמ' 162; זכר, תנאים, ב"י, עמ' 130; הימאן, עמ' 578 המונה ארבע עשרה דוגמאות; אלבק, מבוא למשנה, עמ' 232. דהשורה יד מליאבי סימן דל"ח ה"ד באריכות בכלל: "הלכה כר' מחבירו ולא מחביריו ובמקום אביו אין הלכה כמותו".
 49. ראה למשל 19-16, COLS. 17-16, VOL. 16, והספודות המצויינות שם.

50. שמאל ספראי, "המקומות לקידוש חזשים ולעירובין השנה בארץ לאחר החורבן", חרבייק ל"ה (חשכ"ו), עמ' 27-38 = ארץ ישראל זכרית בקופת המשנה והתלמוד, חשכ"ד, עמ' 29-42. הציונים להלן מחיזים לחרבייק.
 51. עמ' 29.
 52. עמ' 30.

בעל טורי אבן ובעל תוספות יום טוב מוציאים שריבי' המכרו לר"ה ויום הכפורים של יובל בלבן, אולם אין זכריות נראים כי למה לנגור בנין אב אם תצי מתמקרים יוצאים מן הכלל לכן יש לכבד את מירוצו של ר' יעקב עטלינגר בערוך לרנר, לזעמו, ריבי' באמת התכוון לומר שאומרים מלכיות אף בתענית צבור והמשנה בתענית היא לשיטת רבי ולא לשיטתו. 446 מאידך, אולי ריבי' פסק כאביו ר' יהודה במשנה תענית שם שאף זכרונות ושופרות אינן נאמרות בת"א. באשר לשעת מלחמה, הוא מדייק מדבריו הני"ל של ר' אדא דמי יפו ששעת מלחמה שיה לר"ה וירובל מכל הבחינות ואם אומרים מלכיות זכרונות ושופרות גאלה אומרים אותם אף בשעת מלחמה וכן משמע אף מדברי רש"י שם. כמוכן אפשר לחלק על דיוק זה ולומר שר' אדא עסק רק בזכרונות ושופרות ואין להסיק שיש לומר מלכיות בשעת מלחמה. מכל מקום המגמה של בעל ערוך לרנר סבירה. יתכן שריבי' פסק לומר מלכיות אף בת"צ ו/או בשעת מלחמה וחלכות אלו לא הגיעו אלינו. אי אפשר להקשות נגד ה"בנין אב" שהוא בנה ע"י שתיקת המקורות.

שורה 26] היכן אומרה לקדושת היום

בזוהר לשורה 13 ושורה 20, אף שורה זאת נראית כתוספת של השתם כי היא מופיעה לפני לשון התענה "תניא". יחד על כן, היא חסידה במקבילות בספרא ובתוספתא. בודס, הפרט השני אינו מעלה ואינו מוריד כי במקבילות אין צורך בשאילת מבוא. הרי בספרא כ"א כתוב: "דברן שמעון בן גמליאל או' קדושת היום עים הזיכרון. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה מצנינו...". ויש ניסוח זהה בתוספתא. כלומר, שם הנושא העיקרי - מקומו של קדושת היום - כלול במשפט הנ"ל ולכן אין צורך בשאילת מבוא. מאידך, אצלנו בלי השאילה בשורה 26 אין שום להחשיד: "[רבי] אומ' אומדן עם מלכיות" כי לא היינו יודעים את הנושא של הכינוי המתורבר. אם כן, יש לומר ששורה 26 היא חלק אינטגרלי של הברייתא למרות שהיא מופיעה לפני תביטוי "תניא" ובאמת כבר ראינו תופעה דומה בשורה 20. 246

46. ועיין בקול הרוח ושוננים לדוד המפלפלים בענין זה.
 46א. להצעה דומה ראה להלן סמוך להערה 61.
 46ב. אבל ראה מה שכתבנו לעיל בשורה 13 בפנים ע"י הערה 40א. נשמא לאחר שהוספו שורה 13 מישהו הוסיף "תניא" בשורה 21 ו-27 כדי לאחד את הסגנון: ומנין...תניא/ ומנין...תניא/היכו...תניא.

3) סגרא אחרת העליהי נעצמי וזה"כ מצאחיה אצל שני פרשנים לסווייחוני. 58. בירושלטי כאן בחוב לפני הבריחא הנידונה (לפי כ"ל): "ביהודה נהגו כר' עקיבה ונגליל כר' יוחנן בן נווי עבר ועשה ביהודה כגליל ונגליל כיהודה יצא". בהתאם לכך יתכן שרשב"ג בעצמו לא סבר כר"ע. הוא סבר שאומרים קדושת היום עם הזכרונות. אולם בזכריו הוא לא פוסק הלכה כי אם משוה את מה שנעשה בארשא למה ש"היינו נוהגים בביבנה". ביום הראשון ר' ישמעאל בנו של יוחנן בן ברוקה נהג כמו ר' יוחנן בן נורי הגלילי⁵⁹ ורשב"ג העיר כד היינו נוהגים ביבנה" = ביהודה. ביום השני ירד ר' חנניה בנו של ר' יוסי הגלילי ועשה כר' עקיבא היהודאי ורשב"ג העיר כד היינו נוהגין ביבנה" = ביהודה.

אבל אם היו קיימים שני מנהגים, אחד בגליל ואחד ביהודה, למה רשב"ג דגל במנהג שליש? רא"א פינסקלשטיין מציע שרשב"ג בא לפשר בין שני המנהגים האלה:

"לא ירד גימא מפער רשב"ג בין אנשי הגלילי ואנשי יודה. אף-על-פי שהוא עצמו, כששמע את ר' חנינא בנו של ריה"ג מסדר הברכות כדברי ר"ע, הילכו ואמר כד היינו נוהגים ביבנה...הציע שיאמרו קדושה היום עם הזכרונות...הרי הצליח ע"י פשרה זו לסמור את המלכות לקדושת השם, נשיטת אנשי הגליל (אלא שהם הקיפו את המלכות וזוהא מאחז אוהו? לא ירד גימא מקעו אחר מלכות, כשיסת ר"ע. 60"

ברם, למרות ההסבר הזה, קשה להבין למה רשב"ג יחדש מנהג שלישי. אם הוא רצה לפשר הוא היה צריך לפסוק כמו בבריחא הנ"ל שביהודה צריכים לנהוג כמו ר"ע ונגליל כמו ריב"נ ולא ליצור מנהג כלאיים שאין לו מקדים.

4) לכסוף נציע הסבר רביעי לנעייחני. כשאנו עוסקים בבניה שכזאת חשוב תמיד לזכור שרבי ערד את המשנה. זאת אומרת, כשנוא אחר חולק על המשנה יתכן שזאת משום שרבי סתם במשנה בדעתו הוא ואילו בר-פלוגתיה סובר אחרת. 61 ועירון זה פתח פתח לתירוץ של רי"ף זינר ומו"ר פרופ' דוד הלבני בפירושיהם על אחר. 62 רי"ף זינר 58. שטיינזלץ ב"עיונים" על אחר ורא"א פינסקלשטיין, "ליבאורה של משנה סווייחא", ספר הזיבל ליהושע פינקל, ניר יודק, 1974, עמ' 205.

59. ראה למשל היימאן, עמ' 604.
 60. פינסקלשטיין הנ"ל (לעיל, הערה 58), שם.
 61. להצעה דומה ראה לעיל בפנים מסוד להערה 46.
 62. אולם הלבני כנראה לא ראה את דברי זינר.

עסיקינו, לא במסורת אחת. בקטע שכזה קל מאד לסופרים להתבלבל ויש כמה דוגמאות של ט"ס בנוסחים אחרים של שורות אלה:

א) בבלי כ"ל בשורות 27-30 לפני תיקוניו של המגיה:
 "תניא רבן שמעי בן גמליא או' בזכרונות או' באמצע
 מה מעיניו בכל מקום באמצע אף כאן נמי באמצע
 ר' או' במלכות או' באמצע
 מה מעיניו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית

כלומר, הסופר הפך את הסדר של שני המשפטים, דבר שמצינו בספרא בירושלתי ובתוספתא כ"ל וד"ר אבל לא בשום נוסח אחר של הבבלי. ובאמת המניה של כ"ל (ל"א) סימו באותיות א ו-ב זעירות שסדר המשפטים הפוך.
 ב) בבלי כ"א בשורות 29-30 בדברי רשב"ג:

"רשב"ג עם הזכרונות אומרת מה מעיניו בכל מקום ברביעית באמצע אף כאן נמי באמצע."
 במקרה זה הסופר עמד על טעותו חוד כדי כתיבה ומתק אותה ע"י גרשים.

ג) ספרא כ"ב בדברי רבי:
 "ר' או' מה מעיניו בכל מקום אומרת באמצע אף כן או' ברביעית".
 רביעית
 גם כאן הסופר טפס את טעותו וחתביר קו בשמיהא.

ד) בתוספתא עצמה המקטע משוש בכל הנוסחים. ראה הטבלה בסוגיא י"ד, מדרו הנוסח והלשון לשורה 1, על יד הערה 18.
 אם כן, סביר להניח שבתוספתא כ"א נפלה ט"ס, במיוחד מפני שאין לגיורא זאת את וריע.

לכסוף, יש רמז נוסף שיש לחקו את התוספתא ע"פ הברייתות המקיבליות. בתוספתא ברכות ג"ב (מהד' לייברמן עמ' 15 ומקביליות) שנינו: "דבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה או': כל זמן שזקוק לשבע או' קדושת היום באמצע". סגנון זה דומה לסגנון "מה מעיניו בכל מקום באמצע אף כאן באמצע" הנמצא כאן בפי רשב"ג ברוב הנוסחים, ולא לדברי רשב"ג לפי ההצעה השניה של פרופ' לייברמן.

כדי לבאר את הקטע בסוגייתנו והירושלמי הנ"ל עלינו לבדוק את הנושא של יום או יומיים של ר"ה בצורה הסטורית. ואמנם, שאילה זאת העסיקה את חכמי תלמוד, הראשונים, 66 והחוקרים עד ימינו. חלק מהחוקרים החענינו בעיקר בתקופת בית שני המשנה והתלמוד 67 וחלק בתקופת הגאונים וימי הביניים. 68 כאן נטפל רק בתקופה הקדומה עד ימי רב ורב חסדא. האם קיימת ראייה הסטורית לשיטתו של רב? הנה פנים עזרא עד ימי רב ורב חסדא לא נשד ר"ה אלא ליום אחד במילית אחת, האם אלו חסיד היה חסר?

66. לעומד של ביטויים אלה ראה גנדז (להלן, הערה 67), עמ' 266-267. מר"ד פרופ' שמואל פרידמן מציע שאולי י"ה ברש"י פירושו "רב" כמו בסופא נכחו בבבלי בסוגיין (ובאמת בבבלי ברוב הנוסחים כדורב ר' והכוונה לרב - ראה שה"ג ומדור הנוסח: הולצ'ן לשורה 140). בכ"ל ובכ"ר של כל המקבילות בירושלמי כחוב ר"ה" (או המשפט נשטט ע"י חזונו) אבל ר' שלמה סיריליו אנו גרס "רב" בירושלמי שביעיתו וזה חלמו ירושלמי מסכת שבועות, מהד' יהודה פליקס, כרך שני, ירושלים, תשמ"ז, עמ' 297.

65. עניינה, עריכת מסכתות, עמ' 253 מציע לתקן [חסדא] ע"פ הגבלי אבל איך זכרו נראים משל סיבות: איך גירסא כזאת באף אחד מהנוסחים של הירושלמי, קשה להניח שר' אבא מסר בשם רב זורר רב חסדא (ראה אלבק, מנזא לתלמודים, עמ' 201, 289). וממילא חילוף השמות בין בבלי וירושלמי גיגיל ביותר - ראה דוגמא אצל פרידמן, מנזא, עמ' 341.

66. ראה המקבילות בבבלי המובאות במסורת הש"ס והראשונים שם וכן משנה ר"ה א"י, י"ה ע"א והראשונים שם; ביצה ה' ע"א-ע"ב והראשונים שם; ומנחות ק' ע"ב ורש"י ותוספות שם זאמ"ל.

67. ערוך לנר על אתר ר"ה לטמא; רי"ף זינר לר"ה י"ט ע"ב, עמ' רי"א-רי"ב; מדכי מדגליות, והילוקים שבין אנשי מדור ובני ארץ ישראל, ירושלים, 1938, עמ' 162, הערה 6; SOLOMON GANZ, "STUDIES IN THE HEBREW CALENDAR", PP. 157-172, ESP. PP. 256 FF ירושלים, תש"ל, עמ' ל"ל-ל"ג; יתיאל טיבל סוקצניסקי, ספר ארץ ישראל, ירושלים, תשס"ו, עמ' נ"ב-נ"ד; (=CCAR JOURNAL, 1969, PP. 55-57) ובמגוים עברי השונה במקצת: י"ת שני של ראש השנה, הדואר ל"ד, גליון ל"ב, אלול, תש"ר, עמ' 712; לרי, יסודות, עמ' 254-256; נחום וואהרמן, חגי ישראל ומעוררי, ירושלים, 1959, עמ' 26-23 (זה מובט על ז'ז'ז); ארצט, משפט, עמ' 25-27; (תש"ה), עמ' ע"ב-ע"ה; אהרן סולובייצקי, "בענין קידוש החודש", הדדום ז' (תש"ה), עמ' 147-153; שמואל רוזנשטיין, "שני ימי ראש השנה בארץ ובגולה", תורה שבועל פה, כ"ב, תשכ"ו, עמ' 147-153; MODERN REFORM RESPONSA, 1971, PP. 286-293; SOLOMON FREEHOF, MODERN REFORM RESPONSA, SECTION I: THE JEWISH PEOPLE IN THE FIRST HUCA PRESS, 1971, PP. 286-293; ASSEN-AMSTERDAM, 1976, PP. 860-861 ה"י, עמ' 12-13 (קיצור של ז'ז'ז); ג"ד, הר, חרביק ט"ט (תש"ט), עמ' 76-78; עזרא פליישר, שם ר"ב (תש"ג), עמ' 249-253; והשוהו של הר, "עוד על שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", שם נ"ג (תש"ד), עמ' 142-143; והשוהו של פליישר, "הערה לתארה: דובר שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", שם, עמ' 293-295; אליהו שולטן, "שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", ברקא' ג' (תשמ"ו), עמ' 243-248. רוב החפירות להלן חוזרות לספרות זאת.

כומב בר"ה אטר לז ר"ע: "רקבלו הא זר"ע לחלכה ופליגי רבי ורשב"ג אליבא דר"ע היכן אומר קדושת היום...ואם כן הא דחנן במתניתין בדברי ר"ע...היינו אליבא דרבי".

ופרופ' הלובני (עמ' ח"ד) אף משתיייע טן הירושלמי כאן:

...לפי הגבלי, רשב"ג י"סבר ליה כותיה (ד"ע) בהזא ופליגי עליה בהזא. אמנם יוחי נראה שרבי ורשב"ג חולקים בר"ע. ורשב"ג סובר לגמרי כר"ע אלא שלדעתו ר"ע אומר: "קדושת היום עם הזכרונות אומד" וכשאר רשב"ג י"כ ה"ר נדהגין ביבנה" החכויו בין לתקיעת במלכות ובין לקדושת היום [בזכרונות]. ואילו רבי חולק עליו וסובר שלר' עקיבא "קדושת היום עם המלכות אומד"ה, וכך סתם במשנה כאן... כן הוא גם בירושלמי ד"ז, נ"ט ע"ג, רשב"ג אומר קדושת היום עם זכרונות, "ראתיא כר' עקיבא" (כלומר גם הוא, ולא רק רבי, סובר כר' עקיבא, אין כאן דעה שלישית)."

כמוכן, אין לקבוע מסמרים ברוב, אולם מכל המספרים שהובאו לעיל הטבר זה הוא המניין ביותר. לפי שיטה זאת לא צריכים לדייק דיוקים או להגיה את הטקסט. רק צריכים להניח שה"ב דדני חלקו על ההלכה שנמסרה בשם ר"ע, ורבי סתם במשנה לפי המסורת שבידו.

שורות 39-41] ליום שני...לשנה הבאה:

אין טפק ששורות 39-40 ואף חלק משורה 41 נחוספן ע"י סתם התלמוד. זה מוכח מהמגוון של ההזאה "והאמ' רב חננא וכו'", 63 מהמעורבות של ארמית ועברית, ומהמספר הגבוה של ש"ג. ברור הדבר שרב חסדא למחילה הגיב ישירות לבריתא:

...לייום שני יוד [ר'] חננייה...
אמר רב חסדא: לשנ' הבאה.

נעני שניגש לפני את דברי רב ורב חסדא חובה להביא את הסוגיא המקבילה מן הירושלמי (ר"ה ג' א' ע"פ כ"ל): 64

"...אוי, ניסן לא נחער טימיר [פ"ט]: מעולם לא הוקנע ר"ה ניסן ביים ל"א ולפי שהארז הממוד לניסן לעולם חסר הוא...רב אמר: חשד' לא נחער טימיר [פ"ט]: לקבוע ר"ה ניסן ל"א לפי שאלול לעולם חסר הוא... 64

ויכזקישו את השנה באושא בייום הראשון...השינייכו היינו נדהגין ביבנה. והא חנ' קידושהו בראשון ובשניין ר' זעורה בשם רב חסדא: אותה השנה נחלקלה. מהו בראשון מהו בשניין ר' בא בשם רב: 65 שנה ראשונה ושנה השנייה. והא חנ' בייום הראשון ובייום השיניין?"

63. הטיקום המקור של דברי רב בבבלי הוא ביצה ו' ע"א.

64. לשאר המקבילות בירושלמי ראה הציונים במסורת הש"ס לעיל.

3) סברא אחרת העליתה בעצמי וזה"כ מצאהיה אצל שני פרשנים לטריגיתונן. 58
 בירושלמי כאן כתוב לפני המרייזא חנידונה (לפי כ"ל): "ביריזדה נהגו כר' עקיבה"
 ובגלגיל כר' יוחנן בן גוריון עבר ועשה ביריזדה כגלגיל ובגלגיל כיריזדה יצא". בהתאם
 לכך יתכן שרשב"ג בעצמו לא סבר כר"ע. הוא סבר שאומרים קדושת היום עם הזכרונות.
 אולם בדבריו הוא לא פוסק הלכה כי אם משהו אח מה שנעשה בארשא למח ש"היינו נוהגים
 בייבנה". ביום הראשון ר' ישמעאל בנו של יוחנן בן ברוקה נהג כמו ר' יוחנן בן
 גוריון הגלגיל 59 ורשב"ג העיר "לא כד היינו נוהגים בייבנה" = ביריזדה. ביום השני
 ירד ר' חנניה בנו של ר' יוסי הגלילי ועשה כר' עקיבא היריזא ורשב"ג העיר "כך
 היינו נוהגין בייבנה" = ביריזדה.

אבל אם היו קיימים שני מנהגים, אחד בגלגיל ואחד ביריזדה, למה רשב"ג דגל במנהג
 שלישי? רא"ג פינקלשטיין מציע שרשב"ג בא לפשר בין שני המנהגים האלה:

"לאידך גיסא מפער רשב"ג בין אנשי הגלילי ואנשי יודה. אף-על-פי שהוא
 עצמו, כששמע את ר' חנינא בנו של ריה"ג מסדר הזכרות כדברי ר"ע, היילול
 ואמר כך היינו נוהגים בייבנה...הציע שיאמר קדושת היום עם
הזכרונות...היריזא ע"י פשרה זו לסמוך את המלכות לקדושת השם,
 כשיטה אנשי הגליל (אלא שהם הקדימו את המלכות והוא מאחר אותן); לאידך
 גיסא מקעו אחד מלכיותו, כשיטה ר"ע." 60

ברם, למרות המסבר הזה, קשה להבין למה רשב"ג יחדש מנהג שלישי. אם הוא רצה לפשר
 הוא היה צריך לפסוק כמו בברייתא הנ"ל שביריזדה צריכים לנהוג כמו ר"ע ובגלגיל כמו
 ריב"ג ולא ליצור מנהג כלאיזם שאין לו תקדים.

- 4) לבסוף נציע הטבר וביעי לבעייתנו. כשאנו עוסקים בבעיה שכזאת חשוב תמיד
 לזכור שרבי ערד את המשנה. זאת אומרת, כשנאמר חולק על המשנה יתכן שזאת משום
 שרבי סתם במשנה כדעתו הוא ואילו בר-פלגמיה סובר אחרת. 61 ועיון זה פתח פתח
 לתירוץ של ריב"ג דינר ומו"ד פרו"ד דוד הלנני בפירושיהם על אתר. 62 ריב"ג דינר
 שפירושיו של ריב"ג דינר ומו"ד פרו"ד דוד הלנני בפירושיהם על אתר ורא"א פינקלשטיין, "לביאור של משנה סמוכה",
 58. שפירושיו של ריב"ג דינר ומו"ד פרו"ד דוד הלנני בפירושיהם על אתר ורא"א פינקלשטיין, עמ' 205.
 59. ראה למשל היימאן, עמ' 684.
 60. פינקלשטיין הנ"ל (לעיל, הערה 58), שם.
 61. להצעה דומה ראה לעיל בפנים סמוך להערה 46.
 62. אולם הלנני כנראה לא ראה את דברי דינר.

עסקינין, לא במטרת אחרת. בקשת שכזה קל מאד לסופרים להתבלבל ויש כמה דוגמאות
 של ט"ס בנוסחים אחרים של שורות אלה:

א) בבלי כ"ל בשורות 27-30 לפני תיקוניו של המגיה:
 "תניא רבן שמע' בן גמליא א"י בזכרונות אוס' האמצע
 מה מצינו בכל מקום באמצע אף כאן נמי באמצע
 ר' אר' במלכות אוס' האמצע
 מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית

כלומר, הסופר הפך את הסדר של שני המשפטים, דבר שמצינו בספרא בירושלמי ובמסופתא
 כ"ל ור"ד אבל לא בשום נוסח אחר של הבבלי. ובאמת הטניה של כ"ל (ל"ט) סימן
 באותיות א ו-ב זעירות סדר המשפטים הפוך.

ב) בבלי כ"א בשורות 29-30 בדברי רשב"ג:

"רשב"ג עט הזכרונות אומרה מה מצינו בכל מקום ברביעית באמצע אף כאן נמי
 באמצע."

ממקרה זה הסופר עטד על טעותו חוד כדי כתיבה ומוק אומרה ע"י גרשים.

ג) ספרא כ"ב בדברי רבי:
 "ר' אר' מה מצינו בכל מקום אומרה אמצע אף כן אוס' רביעית".
 רביעית
 גם כאן הסופר טפס את טעותו והעביר קו בשגיאתו.

ד) במסופתא עצמה הטקסט משובש בכל הנוסחים. ראה השכלה בסוגיא י"ד, מדור
 זנוסח וחלשון לשורה 1, על יד הערה 18.

ה) כן, סביר להניח שבמסופתא כ"ל נפלה ט"ס, במיוחד מפני שאין לגיודא זאת את
 ד"ע.

בסוף, יש רמז נוסף שיש לחקור את המסופתא ע"פ הברייתות המקבילות. במסופתא
 רכות ג"י"ב (מהד' ליברמן עמ' 15 ומקבילות) שנינו: "רצו שמעון בן גמליאל
 ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה א"י: כל זמן שזקוק לשבע א"י קדושת היום
 אמצע". סגור זה דומה לסגור "מה מצינו בכל מקום באמצע אף כאן באמצע" הנמצא
 אן כפי רשב"ג ברוב הנוסחים, ולא לדברי רשב"ג לפי ההצעה השניה של פרו"ד
 יברמן.

כדי לנאר את הקטע בסוגייתנו והירושלמי הנ"ל עלינו לכבד את הנזשא של יום או יומיים של ר"ה בצורה הסטורית. ואמנם, שאילה זאת העסיקה את חכמי התלמוד, הראשונים⁶⁶ והחוקרים עד ימינו. חלק מהחוקרים התעניינו בעיקר בתקופת בית שני ומשנה והתלמוד⁶⁷ וחלק בתקופת הגאונים וימי הביניים⁶⁸ כאן נטפל רק בתקופה הקדומה עד ימי רב ורב חסדא. האם קיימת ראייה הסטורית לשיטתו של רב? הגם מימי עזרא עד ימי רב ורב חסדא לא עשו ר"ה אלא ליום אחד במיליט אחדות, האם אלו תמיד היה חסר?

664. לחסכו של ביטויים אלה ראה גנדז (להלן, הערה 67), עמ' 266-267. מ"ד פרויט שטא פרידמן מציג שאולי ר"ה ברישא פירושו אר"ה כמו בסיפא ונמו בובלי בסוגיין (ובאמת בובלי ברוב הנוסחים בחורב' ו' והנונה לרב - ראה ש"ג ומדור הנוסח והלשון לשורה 40). בכ"ל ובכ"ד של כל המקבילות בירושלמי בחורב' ר"ה (או המשפט נשטט ע"י הדומות) אבל ר' שלמה סיידילין אנו גוט יזב" בירושלמי שביעית וראה למטרירירושלמי טטכה שביעית, מהו' יהודה פליקס, נרד שני, ירושלים, תשמ"ז, עמ' 297.

65. עמינות, עריכת מטכות, עמ' 253 מציג לתקן ר"ד [חסדא] ע"פ הבבלי אבל אין זכרון נראים משל טיבות: אין גירסא כזאת באף אחד מהנוסחים של הירושלמי, קשה להניח שר' אבא מטר נטם בו דודו רב חסדא (ראה אלבק, מנרא לתלמודים, עמ' 210, 289), וממילא חילוף השמות בין בבלי וירושלמי רגיל ביותר - ראה דוגמא אצל פרידמן, מנרא, עמ' 341.

66. ראה המקבילות בבלי המובאות במסורת הש"ס והראשונים שם וכן משנה ר"ה א"ג: י"ה ע"א והראשונים שם: ביצה ה' ע"א-ע"ב והראשונים שם; ומנחות ק' ע"ב ורש"י ותוספתו שם ואכמ"ל.

67. ערוך לנר על אחר ר"ה לתימרא: ר"ה זינר לר"ה י"ט ע"ב, עמ' ר"ה-ר"ב: מרדכי מדגליות, החילוקים שבין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל, ירושלים, 1938, עמ' 162, הערה 6; שולחן ערוך, אורח חיים, סי' 40, פ"ג, הלכה ט"ז, עמ' 256. S. ZEITLIN, "THE SECOND DAY OF ROSH HA-SHANAH", JQR VOL. 44 (1953-54), PP. 326-329 (=CAGAR JOURNAL, 1969, PP. 55-57) וכתובות עברי זשונה במקצה: "יום שני של ראש השנה", הדואר ל"ז, גליון ל"ז, כ"ב אלול, תש"ו, עמ' 71; לוי, יסודות, עמ' 254-256; נחום וואהרט, חגי ישראל ומעשריו, ירושלים, 1959, עמ' 26-27 (זה מבוטט על זינר); ארצות, משפט, עמ' 25-27; שמואל רוזנטל, "שני ימי ראש השנה בארץ ובגולה", תורת המשפט, פה ו' (תשכ"ה), עמ' ע"ב-ע"ה; אהרן סרלוביץ, "בענין קידוש החודש", הדורות כ"ב, תשכ"ו, עמ' 147-153; MODERN REFORM RESPONSA, 1971, PP. 286-293; M.D. HERR, "THE CALENDAR, COMPENDIA RERUM HUICA PRESS, 1971, PP. 286-293; JUDAICARUM AD NOVUM TESTAMENTUM, SECTION I: THE JEWISH PEOPLE IN THE FIRST HUNDRED YEARS, VOL. II, ASSEN-AMSTERDAM, 1976, PP. 860-861. ה' עמ' 12-13 (קיצור של זינר); ג"ד, ה', חוב"ב ט"ס (תש"ס), עמ' 76-78; עזרא פליישר, סט נ"ב (תש"ג), עמ' 249-253; והשונוה של ה', "עוד על שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", עמ' נ"ג (תש"ד), עמ' 142-143; וכתובות של פליישר, "הערה לאחרי: בדבר שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", שם, עמ' 293-295; אליהו שולטן, "שני ימים של ראש השנה בארץ ישראל", ברקאי ג' (תשמ"ו), עמ' 243-248. רוב ההפניות לחלק חוזרות לספרות זאת.

כונת בד"ה אמר לך ר"ע: "וקבלו את דר"ע לחלכה ופליגי רבי ורשב"ג אליבא דר"ע היכן אומר קדושת היום...ואם כן את דתנו במתניתינו בזב"ר ר"ע...היינו אל יביה דרבי".

ופרופ' הלבני (עמ' ת"ד) אף טתטיע טן הירושלמי כאן:

...לפי הבבלי, רשב"ג יסבר ליה כותיה (דר"ע) בחרא ופליג עליה בחרא. אמנם יותר נראה שרבי ורשב"ג חולקים בר"ע. רשב"ג סובר לגמרי כר"ע אלא שלדעתו ר"ע אומר: "קדושת היום עם הזכרונות אומרה" וכשאר רשב"ג כד היר נהגין ביבנה" המתכוין בין לחקיעות במלכות זב"ר לקדושת היום [בזכרונות]. ואילו רבי חולק עליו וסובר של" עקיבא קדושת היום עם המלכות אומרה". וכך טמם במשנה כאן... כן הוא גם בירושלמי ד' ז' נ"ט ע"ג, רשב"ג אומר קדושת היום עם זכרונות. "ואתיא כר' עקיבא" (כלומר גם הוא, ולא רק רבי, סובר כר' עקיבא, אין כאן דעה שלישית).

כמוכן, אין לקבוע מסתרים בדרב, אולם מכל המסתרים שהובאו לעיל הטבר זה הוא חסיד בירוח. לפי שישה זאת לא צריכים לדייק דיוקים או להגיה את הטקסט. רק מסווג, אין לקבוע מסתרים בדרב, אולם מכל המסתרים שהובאו לעיל הטבר זה הוא צריכים להניח שה"ג רדבי חלקו על ההלכה שנטסדה בשם ר"ע, ורבי טחם במשנה לפי המסורת שבידו.

שורות 39-41] ליום שני...לשנה הבאה: אין ספק ששורות 39-40 ואף חלק משורה 41 נחוספו ע"י טחם התלמוד. זה מוכח מהסגנון של ההגאה "והאט' רב חננא וכו'",⁶³ מהתעורבות של ארמית ועברית, ומהמספר המבוה של ש"ג. ברור הדבר שרב חסדא לכתחילה הגיב ישירות לברייחא:

...ליום שני יוד [ר'] חננייה...
אמר רב חסדא: לשני הבאה.

לענ' שנגש לעזש את דברי רב ורב חסדא חובה להביא את הסוגיא המקבילה מן הירושלמי (ר"ה ג' א' ע"פ כ"ל):⁶⁴

"...ר' ארי: ניסן לא נחשב מימיו [פ"מ: מעולם לא הוקבע ר"ה ניסן ביום ל"א ולפי שהארז חסדא לניסן לעולם חסד הוא]...רב אמר: תשרי לא נחשב מימיו [פ"מ: לקבעו ר"ה ביום ל"א לפי שאלול לעולם חסד הוא]...⁶⁴ וכשקדושו את השנה באושא ביום הראשון...ביום השני...כך היינו נוהגין ביבנה. וזה תני קידושו בראשון ובשניין ר' זעורה רש"ם רב חסדא: אותה השנה נחלקלה. מהו בראשון מהו בשניין? ר' בא בשם רב: שנה ראשונה ושנה השנייה. וזה תני ביום הראשון וביום השניין?"

63. הסיקום חסדאי של דברי רב בבבלי הוא ביצה ר' ע"א.
64. לשאר המקבילות בירושלמי ראה המציגים במסורת הש"ס לעיל.

לא כנר יצאו באלול [ולמה לצאת שוב על חטאיך] אלא בגיו מודעה זאימקדש ירחא [פ'ט]: אפשר בשנה זו עיברו בית דין לאלול... [בבב] משין לצומא רבה חרין יומין [שמא עיברו לאלול]. אמר לון רב מסדא: למה אהם סבסין עצמכם למספק [לשקושי] הזה? חזקה שאין בית דין מתעצלים בון [אלא חסכתון, אם בית דין עיברו את אלול הם בודאי ישלחו שליח על כד לגולה].

כלומר, רב חסדא בעצמו מודע לכך שאליה לענויים מעובר, 79.

6) בבבלי ר"ה ל' ע"א מסופר: "כי אתא עולא אמר: עבודה לאול" ובהמשך יש שני הסברים למה עיברו את אלול באותה שנה.

7) בבבלי ר"ה כ"א ע"א מסופר: "דבא הוה רגיל דהוה יתיב במענימא [ימים כפור] חרי יומי [רש"י: שמא עיברו בי"ד את החודש] זימנא חזא אישוכה כוונתה" 80

סיכומו של דבר, למרות שיש מקצת עדיות על יום אחד של ר"ה בא"י, יש צורך של ידיעות המזכירות שבא"י בתקופת בית שני המונה והחלמוד לעתים עיברו את אלול וחגגו שני ימים של ר"ה. אם כן, איד רב הבע ש"סימנת עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר" היחכו שרב לא הכיר חלק מהטענות הנ"ל מתקופת החנאית. יתר על כן, למה רב חסדא בבבלי והאמוראים בירושלמי לא פירשו את הכריזמה על י"ה יום השני" בארשא כפשוטה? למה הם הכניסו את עצמם למספק של שני פירושים דחוקים? ולמה רב חסדא סותר את עצמו - ראינו לעיל (ט"ז) שהוא עצמו מודע לעובדה שאלול לפעמים מתעבר? 79

שבנה פמורונה נאמרו בדבר אבל כולם מתמודדים רק עם חלק מהבעיות הנ"ל:

א) רש"י מסביר שהקורה של שני ימים של ר"ה המתואר במשנה ר"ה ד'ד' הנ"ל קרה אך ורק באותה שנה; כשנתקלקלו הלויים בשיר, 81 אולם הצעה זאת אינה מתקבלת על הדעת הן מצד עצמה והן בהחשב בכל שאר המקורות שהבאנו לעיל.

79 א. אבל אולי מדובר ברב חסדא אחר - ראה רז"ף, מנא הירושלמי, צ"ע ע"א והספרות הירושמי אצל אלבק, מנא לחלמודים, עמ' 437, הערה 449.

80 לפי רוב הפרשנים הענימה" בסיפור זה הוא יום כפור (ראה הנספח, הערה 169) ואם כן סיפור זה מוביח שלעיתים אלול היה מעובר כפי שבעל שפת אמת הרגיש בפירוש על אחר, ד"ה בגמ' רבא. ברם רב האי גאון באוצה"ג עמ' 40-41 מפרש שמדובר ב"באב ואם כן אין קשר בין סיפור זה לעניינינו אולם אין דבריו נראים (ראה בהערה הנ"ל).

81 ביצה ו' ע"א, ר"ה מימות עזרא. והטברו דומה לדברי רב חסדא בירושלמי ר"ה הנ"ל בפנים סמור להערה 64 א.

הבראשונה היו מקבלין עדות החדש כל הימים. פעם אחת נשחזו הפיזים מלכבוא, ובהקלקלו הלויים בשיר, החקינן שלא יחזו מקבלין אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה - נוהגין אותו היום קודש ומחר קודש. משחזבו ביהמ"ק חתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין? עדות החודש כל הימים.

הפירושים למשנה זאת 76 אבל נראה בעליל שהו בזמן הבית והו לאחר המדבר חגגו ס שני ימים של ראש השנה.

עוד המש משנינות ושלש ברייתות מסיחות לפי תומן ששני ימים של ר"ה היו מקרה במקופת המשנה. 77 במיוחד ראוי להדגיש את המשנה בעירורבין (ג'ז'ט')::

"רבי יהודה אומר: ראש השנה שהיה יזא שמא מתעבר... ועוד אמר רב: יהודה: מונה אדם על הכלכלה ביום טוב הראשון ואוכלה בשני. וכן ביצה שנוולדה בראשון תאכל בשני... רבי דוסא בן הרבנים (דור ראשון) אומר: העובר לפני החמה ביום טוב שלראש השנה אומר: החליצנו ה' אלהינו את יום ראש החודש הזה, אם היום אם למחר. ולמחר הוא אומר: אם היום אם אמש..."

ופס: אולי לטעון שתלק מהחלכות הנ"ל (במס' ז) נאמרו להלכה ולא למעשה. 78

קשה להעלות על הדעת ששמונה הלכות שונות מניחות שיש שני ימים של ר"ה באופן טי בלבד. יתר על כן, אי אפשר להחמיל מפשוטה של הכריזמה זידן. אמנם בבבלי "וכסקדשו ראש השנה בארשה ירד ר' יוחנן בן ברקיה... לינום שני ירד חנניה

בום בספרא, הוספתא, ובשלשת המקומות בירושלמי שנינו: "וכסקדשו את השנה בינום הראשון עבר... בינום השני עבר וכו'" לשור שלא משתמעת לשתי פנים ובכל כי בא בשם רב מפרש בירושלמי "שנה ראשונה ושנה שנייה"

זמנפת האמוראים יש שלש עדיות על שני ימים של ר"ה. בירושלמי ר"ה א"ד, ב על המשנה "ועל אלול [שולחיתם שלחיתם לגולה] מפני ר"ה, על חשדי מפני חקנת ח" גרסינו: 79

אה ביצה ר' ע"ב-ה' ע"ב: עירובין ל"ט ע"א-ע"ב; המשלחות של אלבק לר"ה, עמ' ז'ין הנ"ל; וסוללובייציק הנ"ל. ויש לציין שאפילו לאלה שספרושים שמדובר בכל אה אלבק שם; גנדרז הנ"ל, עמ' 252-256; וז.א. שמיניפליד, חרביק נ"ד (חשט"ה).

3 ואילך) ר"ה דומה לכל ראש חודש ויש אפשרות שהוא יימשך יומיים בגלל עיברו בייעית י"ב; שבח י"ט:ה'; עירובין ג' ד'ט': מנחות י"א:ט'; עירכין ב'ה'; נ עירובין ד' ב'ג': ל"ב; עמ' 104-105; מוספתא ר"ה א"י-א"י-ב, ל"ב עמ' ג; ירוש' מ"ק ג'ה'; פ"ג ע"א.

שורח מוס' לביצה, ו' ע"א, ד"ה מימות. יש מקבילה בירוש' חלה א"א, נ"ז ע"ג.

